

SARAJEVO (Bosna)

Sl. Uredništvu „Sarajevskog Lista“

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА II — СВЕСКА III

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1896.

САДРЖАЈ.

I. НАУКА И БЕЛЕТРИСТИКА:

- 1.) *Два акта о вјековној независности Црне Горе, приближежио Марко Драговић;*
- 2.) *Тајна, пјесма Јов. А. Дрмића;*
- 3.) *Александар III., цар мира — пише проф. казанског универзитета А. И. Александров;*
- 4.) *Пријатељу, пјева Свети.;*
- 5.) *Човјечији живот, пјесма Васа Ешкићевића;*
- 6.) *Крџалија, приповијетка, написао Н. Корјенић;*
- 7.) *Српске народне пјесме — као скицашице, од Вељка Радојевића;*
- 8.) *Ратовање и његов значај по оптише новјечански прогрес и цивилизацију, написао професор Јован Никодлић;*
- 9.) *Меркур, написао Душан Н. Тодоровић;*
- 10.) *О Абисинији, цртица Н. Граховскога;*

II. КЊИЖЕВНОСТ.

Важнији догађаји у свијету.

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА II СВЕСКА III

ЗА МАРТ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1896.

ДВА АКТА О ВЈЕКОВНОЈ НЕЗАВИСНОСТИ ЦРНЕ ГОРЕ

„Ах, да виде свјета пуци остали
Из низинах, од куд вида нема,
Крст ов' славни, непобјеђен игда,
Врх Ловћена што се к небу диже...
Не би троме прекрестили руке
Док ви за крст подносите муке.“

Мажуранић, „Смрт Смаил-аге Чевгића.“

Нема тога ко познаје „крст ови славни врх Ловћена што се к небу диже,“ који неће признати свету и чисту историјску истину, да је Црна Гора била вазда непобјеђена и независна држава. Независност Црне Горе и њено витештво, које, као што је рекао велики Гледстон, превазилази традиције витештва Термопилских и Маратонских јунака, све ће се више славити и све ће више удивљавати свијет, што се тај свијет буде боље упознавао с њеном историјом.

CRNOJEVIĆ

Мени није, дакле, намјера овђе доказивати каквим особитим доказима независност Црне Горе, јер доказивати оно, што је најславнијим дјелима доказано, било би сувишно.

Ја ћу само привести овђе, што је рекао о тој независности један од најзнаменитијих руских државника, — државни канцелар књаз Александар Чарторијски.

Године 1788 заратила је Русија с Турском. Узрок овоме рату био је тај, што се Русија почела мијешати у послове Грузије, која је изјавила, да жели ступити у поданство Русије; а зато, што је Русија узела у заштиту Молдавскога господара Маврокордата. Рат је Русији објавио султан Селим III, који се је при томе надао, да ће помоћу Инглешке завладати Кримом. ¹⁾

У овоме рату ступила је у савез с Русијом и Аустрија, у којој је владао тада цар Јосиф II.

1) Стрјелбицки „Владѣнія Турокъ на материкѣ Европы съ 1700 по 1879 годъ“ страна 6. (Петроград 1879).

Приликом овога рата догађа се једна новост у историји Црне Горе.

Познато је, да су од времена Петра Великога руски владоци шиљали црногорским владоцима и народу грамате за разне згоде, а у вријеме ратова за ратовање; али овога пута, и то, колико ми је познато, први пут, шиље у Црну Гору посланика и грамату цар аустријски Јосиф II. Та је грамата написана по форми оних, које су шиљали руски владоци. И у њој се позива цар Јосиф „на похвалную ревностъ и изрядную храбростъ съ коіомъ мужественный народъ Черногорскій всегда се подвизавао вѣру и славу свою бранити и защищавати.“ И у њој цар Јосиф говори, да ратује за ослобођење хришћана „одъ тиранства Отоманскія власти“.

Грамата је писана и потписана у Бечу 17 априла 1788 године.

Но и ако је грамата цара Јосифа због близине мјеста прије дошла у Црну Гору, но грамата царице Екатерине II, опет се Екатерина II прије Јосифа II сјетила Црне Горе; јер је она издала и потписала своју грамату Црногорцима 14 марта 1788 године. Ова грамата послата је у Црну Гору с писмом Заборовскога тек у мају 1788 године. С граматом послати су у Црну Гору пуковник Тутолмин и први мајор Драшковић; а при свршетку писма каже се, да ће бити припослан и мајор Рафаило Петровић.

Црна Гора одазвала се позиву два моћна владоца, и Господар црногорски, Владика Петар I, дигао је све листом Црногорце у рат противу Турске; а почели су се бунити и околни Црној Гори хришћани: Срби зетски и херцеговачки.

Аустрија у овоме рату није имала ратне среће. Турци су код Слатине одржали потпуну побједу над аустријском војском и одступили су с таквом брзином, да у мало што није и сам цар Јосиф пао у ропство.

Но ни Руси нијесу у почетку рата били добре среће. Тек на годину дана пошто је започет рат узели су Очаков. Послије су шљедовале знамените побједи, које су одржали Суворов и књаз Кобуршки код Фокшана и Римника. Послије тога узет је Измаил и готово уништена војска серашћера Ајдоса-Мехмеда. Послије тих славних руских побједи Турска је била принуђена искати мир, који је и био закључен у Јашу 29 децембра 1791 године.

Русија се лијепо користовала овим ратом. Турска се обвезала у тачности испунити све тачке трактата Кучук-Кајнар-

ријскога од 10 јулија 1774 године. Признала је власт руску над Кримом. Уступила је Русији све земље међу ријеком Бугом и Дњестром.²⁾

Као што су побједи руске принудиле Турску, да тражи мир, тако су побједи турске принудиле Аустрију, да још прије свршетка рата тражи мир, и Аустрија је оставила у рату оба савезника, Русију и Црну Гору, а закључила засебан мир са Турском, који је потписан у Свиштову 4 августа 1791 године.

Ту је Аустрија, нагнана можда тешким ратним положајем, учинила тешку једну историјску неправду, нарочито прама својој тадашњој савезници Црној Гори. Цар Јосиф II, закључујући тај трактат мира, заборавио је ријечи своје грамате, у којој, позивајући Црногорце у рат, гледа, тако рећи, пред собом одлично јунаштво, с којим је јуначки народ црногорски „*вазда бранио своју вјеру и славу,*“ а слава та и састојала се највише у томе, што су Црногорци вазда и вјечно сачували своју независност.

У првоме чланку тога трактата мира између Аустрије и Турске говори се, како се повраћа вјечни мир међу обје државе и на суву и на мору и на ријекама; такође и међу њиховим поданицима и вазалима, повраћа се дружба истинита и искрена, савез потпуни и тијесни и амнестија потпуна и свеопћа; пре-
 краћење свијех непријатељстава, насиља, увреда учињених у течају овога рата од обје државе, или од њихових поданика и вазала, који су примали учешће у рату уз једну или другу државу, а особито житељима *Црне Горе* (!), Босне, Србије, Влашке и Молдавске. По сили те амнестије, они се могу вратити у своја прва боравишта или владавине; враћају им се сва права и у миру они се могу користовати њима, да их нико не узнемирава, нити вријеђа, и никакве казне да им не буде за то, што су се показали као противници свога *сопственога суверена* (?), или за то, што су указали част (hommage) императорскоме и краљевскоме двору, као своме господару.³⁾

Дакле, овђе видимо чисто и јасно, да је аустријска влада уврстила Црну Гору у ред турских вазала. Доиста велика историјска погрешка.

Наступише и Наполеоновски ратови. Диже се на ноге цијела Јевропа; пробуди се цио свијет; поче се трка на све стране; јевропске државе са страхом и трепетом гледаху на великога

2) Стрјелбици, стр. 6.

3) Овај чланак Свиштовскога трактата узимам из П. Ровинскога „Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ“ стр. 748, 749; а Ровински га је унио у своју књигу из Мартенсова дјела „Recueil de traités“ t. V. p. 20.

Наполеона и бојаху се за свој опстанак. Почеше се државе утркивати једна за другом, премишљати се и домишљати, како да се спасу од великога освајача. Поче се жива преписка међу државама, куријери летијаху на све стране с депешама.

Преписка се водила и међу Русијом и Аустријом, па и Црна Гора је стојала у преписци с Русијом, а неко вријеме и с Француском.

Ми нијесмо у стању овђе привести писма, која је писао аустријски цар и његова влада, рускоме цару и његовој влади; али смо у стању привести неколико депеша, које је писао књаз А. Чарторијски посланику Разумовскоме у Беч. Из тијех депеша можемо разумјети, колико толико, какав је био смисао и аустријских депеша у неким стварима, које су се тичале Црне Горе; наиме, видимо да је Аустрија била незадовољна протекторатом Русије над Црном Гором и да је Аустрија, позивајући се на некаква венецијанска писма и Свиштовски трактат, метала Црну Гору у број турских поданика.

Књаз А. Чарторијски најодлучније устао је и протествовао противу тијех изјава бечке владе.

У депеши књаза А. Чарторијскога посланику графу Разумовскоме у Беч, од 22 октобра 1804 године, читамо, између осталог, шљедеће:

„Depuis environ un siècle, ou pour mieux dire, depuis le règne de Pierre I-er, les Monténégrins se sont mis sous la protection speciale et immédiate de la Russie. Ce petit peuple, qui a su conserver son indépendance malgré tous les efforts de la Puissance Ottomane, s'est porté à cette démarche de sa propre volonté, et a laissé aux Souverains de la Russie le soin de les défendre.“¹⁾

У другој депеши Књаза А. Чарторијскога, истоме графу Разумовскоме, од 19 децембра 1804 године, читамо, имеђу осталог шљедеће:

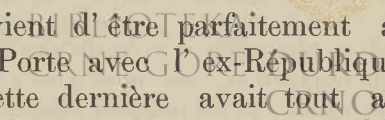
„Déjà à la lecture de premières lignes nous avons été fortement surpris de ce qu' on ait voulu à Vienne établir, sur les dispositions du dit Traité, la sujétion du Monténégro à l' Empire Ottoman. Pour se rendre un compte exact de notre surprise il suffit de se rappeler l' époque à laquelle le Traité de paix fut conclu, et la Cour Impériale et Royale se souvient assurément qu' après que

¹⁾ *Превод.* Од прилике има један вијек, или боље рећи од владе Петра I. Црногорци су се метнули под особитом и непосредном заштитом Русије. Овај мали народ, којему је бастало сачувати своју независност уз пркос свију покушаја Отоманске силе, учинио је овај корак по својој сопственој вољи и оставио је Руским Владаоцима бригу, да их бране.

l'Autriche eut mis fin par ce Traité à la guerre, que les deux Cours Impériales avaient entreprise d' un commun accord contre la Porte, la Russie se trouve être seule en guerre contre cette Puissance, qui doit pour nous être parfaitement étrangère. Ce n'est donc pas le Traité mentionné qu' on peut nous apposer comme une autorité dans le cas dont il s' agit. D' ailleurs, sans m' arrêter longtemps à l' époque, si peu agréable pour nous, je ne puis m' empêcher d' ajouter qu' on a bien plus de peine encore à expliquer comment une transaction passée entre deux Puissances pourrait y mettre un *Etat libre*, qui n' y fut pour rien.

Depuis plusieurs siècles les Monténégrins sont en possession d' une entière indépendance. Tous les efforts qu' on a vu faire à plusieurs Souverains Ottomans pour les en dépouiller sont venus échouer contre les roches et le courage des habitants de ce petit pays, et ce n' est pas d' un Traité de plume, ni en vertu d' un Traité dont ils ne soupçonnent peut être pas l' existence, qu' ils pourront être rangés dans les classes de sujets Turcs. La Cour de Vienne ne voudra pas non plus que ce même Traité de plume imposât à la Russie la dure nécessité de retirer sa protection à un peuple, qui en jouit depuis un siècle, et qui s' est jeté volontierment entre ses bras.

 Tout ce qui vient d' être parfaitement appliqué aux traités et conventions de la Porte avec l' ex-République Venitienne est sans importance, car cette dernière avait tout aussi peu de droits de disposer de Monténégro, que telle autre Puissance de l' Europe. Si les Monténégrins eurent toujours le joug Ottoman en horreur, ils ne se montrèrent pas moins jaloux de préserver leur indépendance contre les entreprises des Venitiens, et ils suivirent cette dernière marche avec le même succès.“ 2)

2) Превод. Прочитавши прве врете (вашега писма) јако смо били изненађени тиме, што бечки двор оће да на темељу реченога трактата (т. ј. Свиштовскога) установи зависност Црне Горе од Порте Отоманске. Да би смо дали још потпунијега рачуна нашем изненађењу, доста је позвати се на вријеме у којему је тај трактат закључен; а царско-краљевски двор одиста сјетиће се, да кад је Аустрија овијем трактатом прекинула рат, којег два царска двора заједнички предузели противу Порте, Русија је остала сама у рату противу ове силе, која нам је подједнако туђа. Дакле поменути трактат не може нам се наметнути као какав ауторитет у овоме случају. У осталом, не задржавајући се много на времену за нас врло непријатном, не могу да не примјетим, да је још чудноватије како је могуће, да у поравнање, које је било међу двије силе метну и један слободан народ, који се у то ни мијешао није.

Од више вјекова Црногорци су посједовали потпуну независност. Сви покушаји, које су чинили више Отоманских владара, да је тога лише, раз-

Књаз А. Чарторијски наредио је графу Разумовскоме, да садржај ових депеша саопшти аустријској влади, што је Разумовски и учинио, а ова је то, разумије се, узела ваљда на знање.

К овоме морамо додати још и то, да је независност Црне Горе призната била и од самога султана Селима III. (1789—1808) нарочитим ферманом, који је упутио на своје поданике, и у којему им даје инструкције, како се имају понашати према Црногорцима, кад би они трговачким или другим каквим послом дошли у турску царевину, а тако исто и како се они имају понашати кад би сличним послом отишли у Црну Гору. Ово је било одма последије знамените побједе, коју Црногорци одржаше над Махмут-пашом Бушатлијом 22 Септембра 1796 г., којом Црногорци славно, на бојном пољу, прославише *штогодњицу* владе над Црном Гором владалаца из породице Петровића-Његоша.

били су се о стијенама и јунаштву ове мале земље, и није могуће да једним трактатом пера, или на основу једнога трактата, за који нијесу помишљали ни да постоји, они могу бити увршћени међу поданицима турским; а ни двор бечки ваљда не би хтио да овај трактат примора Русију на тешки поступањ, да одузме заштиту једноме народу, који је ужива већ има један вијек и који се сам метнуо у њезино наручје.

Све пак оно што је наведено о трактатима и уговорима Порте са бившом републиком Венецијанском без вриједности је; јер је ова потоња имала толико исто мало права, да располаже Црном Гором, колико и остале државе јевропске. Кад су се Црногорци вазда гнушали јарма турскога, они су се не мање ревносно старали, да сачувају своју независност и противу покушаја венецијанских, и на овоме потоњењу путу шљедовали су с истијем успјехом.³⁾

3) Документе из којих преписах ове два цитата преписао сам из Петроградскога Државнога архива министарства иностраних дјела.

Марко Драговић.

Т А Ј Н А

Вјекови ће да прохује ко крилати кратки часи
У бескрајност од вјечности и у тавне магле њене,
А свештени гениј св'јета нови живот да огласи
И да нова поколења на упорне путе крене.

Уминуће дани ови. А тек хладни вјетар смрти
Спокојно ће да харлија над пропашћу величина,
И скиптрове и престоле у бл'једи ће пепњ спрти,
И пануће густа магла гдје зрачаше свјетлост њина...

Ој, ал' да л' ће Вјечна Мисњ над гробницом оном стати
Гдје патничког српског рода посијане леже кости,
Гдје је Српство мирним санком изнурено легло спати
Пред вихором уништена и усудом од вјечности.

Да покаже новом жићу: оvdје лежи грешни пепњ
Пораженог српског рода!... Он је био роб бескрајни!
Од искони до самрти, носио је срамно иго,
Ал' свјетлости нит кад виђе, нит васкрснуну данак сјајни...

Ил' ће туди да отпоји узвишену панахиду
Дичном роду што у вјечност божански је спомен дао:
Што но сили од вјекова непомична стијена бјеше,
И борећ се за слободу, што је као Титан пао!...

Јов. А. Дучић.

А Л Е К С А Н Д А Р III

Ц а р м и р а

пише проф. казанског универзитета А. И. Александров

(Н а с т а в а к)

Колико су пута Русију изазивали на рат? Она се могла сукобити с Француском због Ашинова. Ушљед догађаја за вријеме Купки 1885 год. Инглеска је захтијевала сатисфакцију због пораза, који јој је бајаги нанесен. Цар је то утишао. Догађаје турске за вријеме Стамбулова; метеже у Ромунији и Србији — Цар је подносио с највећом трпељивошћу. Лукавство њемачко у погледу отежавања царине за Русију управо је ишло на то, да се изазове Русија на рат; али рата није било: није се прихваћао оружја руски Цар; није обраћао пажњу на изазивање, него је челично и достојанствено његовао своју плодотворну идеју мирног и срећног унутрашњег напретка Његове Богом повјерене му земље, штедећи људску, а у појединости драгоцјену му руску крв. Сагласно с Еванђелском истином, он дубоко сазнаваше, да се високи позив хришћанског владара састоји не у томе, да вади мач, него да га меће у корице. Међу тим у Европи расло је сваким даном убјеђење, да би околности постале силније од мирних намјера рускога Цара и, кад би изазвали неизбежну војну, — тада би Он предао своје милијоне војника судбини војној с таквом усталачком цијељу, да издржи војну до краја, каквог историја не памти; јер на Његов миг сва руска сила грнула би на војску с таквим одушевљењем, да би се једнако односила питању: на смрт или на живот. Али руски Цар, којег велика Русија обожава, не шће ратовати, а свим подваљивањима интригирујуће политике противупостави јасно и чисто одређена поштена срества; омање пак увреде пратио је великодушно с нисхођењем, спојеним с истином, да за његову велику монархичку част и достојанство рускога народа било би стидно, када би таквим увредама придавала се озбиљна пажња увредног карактера, а таквим понашањима далеко се

више достигло него свађом. Спољашње стање руско подизало се све више и више. „Кад би се свадрили с Француском због Апинова — налази се у руске новине и журнале — тешко би Русија повратила ону срдачну везу с њом, која је одма удвостручила силе и једној и другој; ка би се свадрили с Њемцима због Бисмаркових силетака, тешко би Русија са својим фондовима и царинама добила благотворни трговачки договор и позиве на руске фондове у Њемачкој, какве сада има. Због дрскости малих држава: Бугарске, Румунске (сукоб у солунском ушћу) Србије, могле би потећи читаве војне, а међутим Бугарска, одмах ослобођена од диктаторства стамбулова, очигледно држи сједињење са Русијом, изражавајући свакодневна своја братска осјећања.

Уопште, изазивања и устајања против Русије осниваху се на силу познатог тројног савеза јевропских држава, оног савеза, помоћу којег је Њемачка хтјела разрушити „оба фронта“, т. ј. Русију и Француску, користећи се њиховим разједињењем. Ужасно занешени савез у великоме положају држао је сву Јевропу; армије су се увећавале и биле готове ступити у рат при првом случају; али гле, руски Цар, оставивши све државе, братски пружи руку Француској, а Француска свечано похита, да с објема рукама прихвати ту моћну руку, чисту и поштењу. Тројни савез задрхта — његова спрашећа улога сврши се. Она паде на радост и утјеху свега становништва западно-јевропских држава, које изнемогло бијаше под игом милитаризма, којег притискаше. Сада сви погледаше на Русију, као на носитељку св. идеје мира, а на Рускога императора, као на Виновника мира у цивилизованом свијету, као на првог и истинитог добротвора човјечанског. Његов лични значај за Јевропу достигао је до таквих мјера, да никаква влада не решаваше своје ствари, које улазе у сферу међународног одношаја, прије него увиди, како гледа на то руски силни Цар, — сталан у правди, опојен искреношћу Велики Миротворац.

Инглешка не бјеше никада особито расположена према Русији, те за то, ако је њен први министар лорд Роспери говорио о необично великој улози рускога Цара у јевропској политици, он није говорио тек суше ријечи, него праву истину; а он, за вријеме болести рускога императора, говорио је ово: „Сјенка, која пада на инострану политику — то је болест рускога Цара. Истина, у прво вријеме постојали су између Русије и Инглешке мотиви озбиљног раздора, али сваки, коме је познато, што се догодило у пошљедње 12 година, мора његовати према

руском императору неограничену благодарност . . . Ја ћу говорити о Императору у том смислу, како се он представља страним државама, те с тога мораћу рећи, да девизом његовом биле су ријечи: „Правда и мир“. Император није био ни Цезар, ни Наполеон; али, ако је истина, да се мир може поносити великим побједама ништа мање него војна, то без сваке сумње руски император користиће се у историји онаком истом славом, каква бјеше пала у дио Цезару и Наполеону.

Ако је за пошњедње 24 године мир био само једанпут порушен, то, више него икаквим другим узроцима, ми смо у том обвезани утицају руског императора.

Сви и свако треба да жели, да он оздрави, јер он служи највећим јемством мира.“ Такав је одзив владе, која се најмање пристрасно односи к Русији.

Роспер налази, да се сасвим правилно може приписати покојном цару слава Цезарова и Наполеонова. Да, слава тих лица блиста се на страницма свемирне историје; али чим? каквим срествима задоби се та слава? — Она је купљена безбројним рушевинама, стотинама хиљада жртава: очева, мужева, браће, синова; она има на свом трагу потоке крви и уздахе туге и жалости; у вези с том славом стоје сви ужаси војни, који душу залеђују; а ужасе савремених ратова, при невјероватном напретку свију справа за рушење, није кадро преставити ни најјаче уображење. Већ „сама припрема за рат при данашњој техници руши државе, доводи их до банкротства; одузимљући бар трећину народног труда, одвајајући најбоље народне силе у најбољи период живота од домаће работе — војна, још прије него се објави, јавља се као највише зло; а кад се објави, то се зло удесеторостручи. И једна и друга страна прскају се најбољом крвљу свог насељења, улазе у државне дугове, који се не могу измирити, бацају у назадак и садања и будућа покољена, а што је најглавније војна у току много година доноси дивљачлук на друштвене обичаје. И физички и психички губитци тих ратника су безбројни. Војне по-гдје-кад заустављали су културни прогрес кроз читаве вјекове“ . . . Ако је то тако, то величина покојног руског Монарха не равња се величини Цезарâ и Наполеона. Она надмашује њих и тим више надмашује, што руски цар Александар III-ћи није се надметао за ту величину, није чезнуо Он за своју личну славу. Без јаких ријечи, без ефекта блијеска Он је вршио Богом повјерену му владу над огромним руским народом, и, уређујући мир за народ, Он га је увео и у друге хришћанске земље. У ореолу своје правде, ве-

ликодушности и добрих жеља Он је био одклик оног невиди-мог Цара мира, који идеал нашег земаљског борављења налази у то, кад би људи претворили мачеве своје у рала, а копља у српове и престали ратовати. Ми смо навикли да представљамо величину царева само у свези с јаким биткама и побједним пред њима усклицима. У нас је ту навиком одњеговала историја с многобројним причама о војнама, које прате несавршени људски живот. Но заједно с тим ми предосјећамо, да треба да буде други виши начин живота, којег ће без сваке сумње људи енергично тражити у будућности, — тај начин, у ком ће војску назвати варварством, а праве јунаке историја признаваће не побједнике на бојном пољу, него сијаче културног блага и прогреса на земљишту мирног живота.

Покојни цар био је прави преставник тог вишег и бољег поретка на земљи и због тога је Он духовно задобио читави јевропски свијет. Колико је потрешена била сва Јевропа, чувши о смрти онога, који бијаше „бедем мира“ нама је већ познато. „Јевропа је дужна била да оплакује смрт Цареву онако искрено, као што је оплакује и Русија“ — тако је било речено у Лондону, чим су чули да је императора Александра III-ћег нестало. Потпуно оправдање ових ријечи ми смо виђели и у самој ствари.

Изрази жалосне туге о губитку „најискренијег чувара јевропског мира,“ обвијени с благословима на Његову починулу главу, слили су се у Јевропи у један величанствени хор нечувене симпатије. Свјежа гробница царска не могаше смјестити на себе ни тек један дио од оне велике количине иностраних вијенаца. — Такви су трофеји побједиоца свијета светим срством мира.

У колико је благотворно било његово царовање за Русију то сваки од нас сазнао је по непосредном личном опиту. Сви смо ми знали, да нам Цар неће дозволити војну ни ове, ни идуће године, те смо сви живјели мирно с увјерењем у тај наш лични мир, јер смо с родољубивом радошћу виђели, како очинским бригама царским све расте и јача у унутрашњем животу наше миле домовине. „Војничке силе руске и на суку и на мору у свима одношајима доведене се у такав положај, у коме оне још никад нијесу биле одакад постоји Русија.“

Државне финансије узвишене су до великог блијеска; оне не само што покривају све расходе државне, који непрестано расту, него сваке године дају велике сувишке. „Ти сувишци по вољи Монарха упућивали су се на напредак економичних

задаћа, на ојачање промишљености, правилно развиће трговине, и досад сакривена богаства Русије пробудише се, дођоше у живот, раскривајући постепено сву његову моћ.“ На срества из касе на све стране направљају се гвоздени путеви, а у појединости крчи се велики сибирски пут; из тих истих срестава указана је била руском народу за вријеме скорашњег глада неоцијењена помоћ — више од сто милиона рубаља, те сваки руски сталез ојачао се у свим условима свог опстанка. Нема завода, којег се не би тицала брижљива пажња царска и које не би упутило пажњу и труд на правилно процвјетање.

(Н а с т а в и ћ е с е)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПРИЈАТЕЉУ.

Немој тражит' ружу, пријатељу драги,
Што те тако нагло љепотом добива,
Знај, та ружа иста — што је тако дивна —
У зеленом лисју оштри трн да скрива.

А погледај само љубичицу малу,
Како се стидљиво у жбунићу крије —
О, узбер је, друже, кајати се нећеш —
Љубичица никог још убола није!

Свет.

ЧОВЈЕЧИЈИ ЖИВОТ....

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

К'о росно цв'јеће с пустога поља
Што збришу први јесењи мрази,
У дугој борби б'једна живота —
И младост наша тако пролази....

А када тешко бремене прошлости
Савије плећа, к'о голо грање,
И бледо чело крунишу боре....
(Слаба награда — горко признање.)

— Пошљедњи уздах задрхће, да се
С минули јади за нав'јек скрије,
Звона зајече, свјетина кликне:
Умр'о је! — било па није!...

Ириг, 1895.

Васа Ешкићевић.

К Р Џ А Л И Ј А

ПРИПОВИЈЕТКА

написао Н. Корјенић

(Свршетак.)

Ненад пође с неколико својијех војника код војводе, ће му се и војници почеше окупљати, са шићаром вичући: „Ево, војводо, главе: Осман-бегове, Усеинове, Асан-агине, Бег-Мујове и т. д.! „Ево главе и оружја чувеног Алије Авдића!“ Други доносаху рањенике на струкама, који јаукаху: „Лагано, браћо, лагано за Бога...!“

Војвода, сажаливши се на многобројне рањенике, окрену се на Ненада, који стајаше на десној страни, те га запита:

— Је ли колико, што ти се чини, нашијех погинуло и има ли колико рањеника?

— Има, војводо, много. Ни сам не знам колико, па би добро било, да им се трчи помоћ, дако би се који рањеник спасао.

— Таман хајде ти с официром Петром и с војницима, да би сте кога рањеника спасли и мртвог нашли и донијели, да га сахранимо.

Оба официра прихватише пушке и пођоше с војницима по уским сокацима, из којих се дизаху густе димови од згорјелих турских чардака.

Ненад идући сокацима, налазаше своје војнике: неког без главе, а неког опет пресјечена по сриједи, гдје му једна половина уз другу почива. Поред њих на исти начин налазаше се турака, али само у вишем броју! Налазаше срба и турчина, ће један уз другога почива раздератих груди, а у рукама им кубурлије-изметнуте, а не поврнуте. Налазаше срба и турчина, који су један другога приковали челичним анџарима, а рукодржи им стоје у рукама!... Измијешала се турска сабља са српским анџаром!... Напио се Србин турске крви, па се и њој и удавио! а тако Турчин српске!... Сокаци се обојилу крвљу, па се само пуши!...

Идући тим гадним сокацима и тражећи своје мртве, поче му се прислушкивати неки чудновати глас, нашто он рече својој другу Петру :

— Бога ти, чујеш ли ти неки глас, као из какве јаме?

— Чујем, Бога ми! — одговори Петар прислушкивајући!

— Дану лагано, да прислушнемо! — рече Ненад давајући знак војницима, да стану.

— Ето тамо напријед, чини ми се, рече Петар и пође напријед.

— И мени се чини, потврди Ненад полазећи за њим.

— Нека! Чек!! К'о да неко пјева примјети поново Петар, пошто се на неколика корака заустави.

— Јест Бога ми! — потврди Ненад.

— Ајдемо још напријед! — рекоше оба и пођоше.

Послије десетак корака опет застадоше и почеше прислушкивати и гледати око себе.

— Јест, Богами неко пјева! Ма ће би ово могао бити, а да не изгори, а све су се куће спржиле?!.. То је заиста чудновато! — рећи ће Петар разгледајући поцрњеле зидине, из којих се дизаху још густе димови.

— Заиста ту је неће; Није далеко. Све боље чујем... Да није у тој великој кули, Ето тамо мало напријед.

— Ајдемо да видимо! — рећи ће Петар идући пут куле.

— Ајмо; да додаде Ненад и пође за њим.

Идући напријед све боље чујаху, а пред кулу дошав, могаше и пјевање разумјети. Петар који напријед бијаше, окрену се Ненаду, пошто разумље неке ријечи, које се из дубине чујаху, стаде викати:

— Ненаде! Ненаде!! Ово ће бити јадни тавничари. Чујеш шта пјевају?

— Шта?

— Тебје Бога хвалим, тебје Бога славим! То је црквена пјесма!

— Јест. Бога ми, и ја чујем. П-с-с-с, окрену се на војнике, да се умире. Ето ту на земљи један прозорчић — рече Ненад и пође к прозорчићу, те поче прислушкивати. Ово чујаше:

— Чули ти, поне, велики покољ по граду? —

— Чух, Бога ми.

— Јеси ли видио, како се бијаше расјајала ватра по граду, те бијаше доста видно и у нашој мрачној тавници, кроз ови тавни мали прозорчић?

— Видио сам залуду! Па која је вајда. — Ненад се окрену и рече полаганом своме другу Петру:

— Ево један поп у тавници! — Затим окрену се прозорчићу, те поче слушати.

— Па која је вајда, зачу се опет из тавнице, ако буду какви наши дошли, па изгинули. А ако буду и освојили град, неће нас наћи за дуго у овој јами, па ћемо помријети од глади.“

— Знаш шта, попе?

— Шта?

— Сад ћу зајевати једном из гласа, па дако нас ко чује. Но нећу моћи од глади. Ово је већ четврти дан да ништа нијесмо јели. Дако се ко налази на сокацима па ће чути.

— Ела душе ми! Добро ти је пало на ум! потврди поп.

Послије мале почивке зачу се из тавнаце пјевање:

„Је ли иџе брата ришћанина.

„Да избави сужње из тавнице,

„Да не труну јадни у тавници.“

— Тавничари, заиста тавничари — рећи ће Петар.

— Да, богме, тавничари — потврди Ненад — и некакав поп међу њима. Но знаш шта?

— Шта? — запита Петар.

— Ја бих да се раздвојимо. Ти иди па тражи још кога рањеника, а ја ћу остати, да тражим врата од тавнице.

— Таман тако! — потврди Петар и оде са својијем војницима, а Ненад оста, да тражи врата од тавнице.

Кров од куле, још прије њихова доласка био је изгорио, и срушио се на волат, који је био повисок. На средини волта бијаше једна удолица, из које се понајвише дизаше велики дим измијешан са пламеном, те им унутра не даваше приступити.

Кад дође Ненад на врата која су била са стране на волат, рече војницима:

— Може бити, да су ово врата од тавнице; па се у њу иде каквим ходником испод врата.

— Може бити! потврђиваху војници провиривајући на врата поред њега.

— Ја бих да идемо под тај бријест доље, да починемо, и да се мало порасхладимо. Док се ово постиша, да мogleмо ући унутра — рећи ће Ненад, пошто је видио, да им унутра не да ватра приступити.

— И ја, и ја! — прихватише неколико војника и пођоше за њим пут бријеста.

Пошто бијаху сјели, и запалили своје цигаре, те одбијаху колутове густога дима, који се дизаху кроз густо грање бријеста и мијешаху се са димом, који се пушаше из турских оцаклија, али на једанпут Бог даде гром из земље, који сву кулу, под којом бијаше тавница, посла за димом у ништа, јер се од ње на своју постојбину ништа вратило није.

Да не идем далеко од приче!

Та кућа, у којој је била тавница, била је главна кућа, у којој су турци ранили под једним волтом барут у бачвама; те пошто су се угријала бурад од обаљене ватре, кроз портелу, барут се у њима запалио. Све што је било више барута, пошло је заједно с ватром у ваздушне просторије, те су онда лако могли наћи врата од тавнице.

Испод волта, гдје је био барут, води велики мрачни ходник, јако искривудан. Троје јаких врата на три ћошка, дијелила су барут од тавнице, који је био смјештен на волту изнад тавнице.

Врата од ходника, која су била до барута, била су са свим од велике силе барута изваљена. Друга су била у пола разваљена; а трећа су са свијем здрава остала. Потиснути ваздух ходником прошао је у тавницу, кроз шупљину кључанице трећих врата, те је нашао отвора кроз прозор, који је био таман сирам њих. Тавничари су осјетили јак удар ваздуха, али захвалив прозору остали су здрави.

Ненад с војницима, пошто су се опоравили од јаког удара ваздушног, погледају пут куле, али је већ нијесу могли видјети, но је све до земље било поравњено.

Тада Ненад рече:

— Ајте, браћо! да видимо, шта је било! Да видимо, ће су наши мученици живјели!! Они су пошли на звијезде, да се тамо у близини Богу моле.

Е, јадна браћо! —

То рекав, поскочи на ноге, а за њим остали, те пођоше остатку куле. Дошав тамо нађу доњи волат, који је био под барутом, здрав. На источној страни волта указала се велика мрачна провалија — ходник. Војници, дошав на волат, стадоше завиривати на мрачна врата ходника, али ни један не смје, да уђе унутра, као да га чека бусија турака са запетијем пушкама. Ненад, видећи како се војници плаше, узвикну им смијући се.

— Шта се за Бога бојите?! Зар би могло ишта живо остати тамо. Но напријед, да мртва тјелеса тавничарска, пошто их није лагум однио заједно с кулом, не труну тамо! Доста су и живи у њој трунули. Ајте за мном! Шта се бојите?! то рекав

пође кроз војнике напријед. Уђе у ходник држећи пушку пре- да се, да се о што не убије, а ногу за ногом пипајући, да не падне у какву јаму.

Остали су војници за њим ишли.

Пошто су неколико корака пошли напријед, нешто их дочека, на што ће Ненад:

— Ово ће бити изваљена врата од тавнице!

— Биће, биће! — потврдише војници — но лагано преко њих да не панеш у какву јаму, јер су тавничари, дубоко доље!

Пошто Ненад пређе преко врата, пружи пушку у истом правцу, гдје га нешто дочека, те опет поче пипати. Виђе да је то зид те рече војницима:

— Нема амо више простора. — Може бити, да ово нијесу врата од тавнице.

Таман шћаше, да се врати натраг, те пође да се опре на пушку о десни зид ходника, али му пушка не нађе ослона, нашто он узвикну, привлачећи пушку себи.

— Ево амо некаква простора, — за тим се поче поштапати на пушку десном руком, а лијеву држаше пред лице, да се о што не удари. После неколико корака опет га нешто дочека, те пипајући виђе, да су друга врата. Окрене се на војнике, те им рече:

— Ево још једна врата!

— Јесу ли здрава? — запиташе војници.

— Здрава су. Али ми се чини, да је и њих лагум разтре- сао, те ћемо их ласно извалити. Но ходите овамо, да их изва- лимо! Сад ће, ваљда, бити тавница.

Војници приђоше, те упријеше у растресена врата, која одма падну низ некакав стрмац, као низа какве скалине, те учинише неколико пута: тандари!...

— К'о да имају некакве скале доље? — рећи ће један од војника, пошто чу ону варданију.

— Ево сад ћемо видјети — додаде Ненад, који напријед бијаше. Пружи пушку преко прага, те се на њој оприје о горњи скалин. За тим прекорачи преко прага. Опет спушти пушку на други скалин. Пошто се увјери да су скале, окрену се војницима, и рече:

— Скале су, скале! Ајте за мном! — то рекав, повуче пушку к себи. Окрену се у натраг, те поче силазити низ скале побавучке пружајући ноге низа скале. Кад сађе на дно скала учини му се, да се нешто напријед чује. За тијем рече војни- цима, који иза њега жуборкаху: лагано! Као, да неко збори!

Војници се умирише, и стадоше прислушкивати.

— Јест, Бога ми! — рече један од војника — хајдемо мало напријед, па ћемо чути.

Пођоше неколико корака оном равнином од скала, али их дочекаше обаљена врата, што они пређу без примједбе, знајући, да су то, обаљена врата. Мало пошав од врата обаљених, све чујаху боље неки жубор, али га не могоше разабрати, само су знали, да има унутра нешто живо.

— Има неко жив у тавници — примјетиће Ненад, и крочи један корак напријед, те га дочека зид, што он ни слутио није, да има још каквијех препрека или врата, те се жестоко с њим потуче главом, те узвикну: Арарати рос!

— Шта би!? — запиташе војници.

— Није ништа! Но ме дочека из ненада зид, па се убих мало — одговори Ненад, па поче пипати по зиду. — За све то вријеме чујао се жубор у тавници, који им је давао наду, да су тавничари живи. Ненад пипајући нађе неку увалу у зиду, те позна да су и то врата. Жубор се све боље чујаше. Кад набрба кључаницу, поче слушати.

Разговор већ могоше разумјети, и ако бијаше испрекидан. Разговор бијаше:

— Ма, попе, да нијесу наши добили, ко би барут запалио?! Ја ти кажем: Наши су добили!

— Јади га, брате, не знали, зар ће се бојим, па ми се тако чини — одговори поп.

— Ма добили наши, добили Турци, горе нам не може бити, но је! — додаде некакав други крупнијем гласом — зар нам не би боље било, да нас објесе, но да овђе липсавамо као пси од глади. Да Бог да, браћо, да нас све данас објесе, ако не буду наши добили. —

— Да Бог да! — потврдише неколико измијешаних гласова.

— Ненад се за тијем обрне војницима и радосно им рече: — Живи су тавничари и поп међу њима! Но мир!.. да чујемо што зборе; — за тим опет намјести ухо на кључаницу те поче слушати:

— Ма шта се оно сварда мало — час доље? Ко би мого знати?! примјетиће један тавничар испрекиданим гласом:

— Лагано зборите! Може бити да ко иде амо! Ако су Турци, да не чују — додаде један тавничар слабијем гласом, који је Ненаду и војницима био нов.

— Ма шта лагано?! Ако се ти бојиш, ја се не бојим! — рече онај крупногласи прекорним гласом, а за тим се обрну пут врата од тавнице, те узвикну колико му глад и грло допушташе :

— О, Срби! Ако сте добили на јуначком мегдану, избавите браћу своју. Ако ли сте ви Турци; Окитите бедем вашег града јуначким главама, ако жене нијесте!

— Ненад чим то чу, радосно узвикну кроз кључаницу од врата :

— Ево Срба! Срби су добили!! Срби ће вас избавити!!!

Чим ово Ненад узвикну, учини се радосна вика од војника пред тавницом, а од тавничара радосни хор изпрекиданих гласова. Та вика за неколико минута зујаше кроз мрачне сводове као да су се мртви подигли око својијех подземних богова, па им поју мртвачке пјесме. Тај жубор трајао је само толико, док су се тавничари, на малаксалим ногама од љуте глади, до врата од тавнице доукли.

За тим је настала врло кратка тишина и на једној и на другој страни, коју прекиде Ненад окренувши се на војнике : Што ћемо сад? Врата су гвоздена. Како ћемо отворити, да спасемо невољнике, који су — захваливши Богу — живи. Али их је освојила љута глад, што се по гласу познаје —

Војници не знадоше на то питање одговорити; али Ненад доби одговор из тавнице :

— Лако ћете, браћо! Ето кључа у прозору с лијеве стране врата. Јер вазда, кад су нам доносили ојађелу рану, бацали су њешто на лијеву страну врата, што је звекнуло.

То је морао бити кључ. Потражите дању!“ —

Док је тавничар објашњивао о кључу, дотле је Ненад нашао кључ и узвикну радосно :

— Ево га ево! А помози Боже!! — за тим одкључа врата, те почеше тавничари излазити из мрачног опет у мрачни простор пред тавницу.

— Има ли вас колико? — запита Ненад примајући их пред тавницом

— Има нас 25 живијех. Толико нас је помрло!“ — одговори један тавничар, прелазећи клецајућим ногама преко прага од врата.

— Јесте ли изашли сви? — запита поново Ненад.

— Јесмо, ја мислим! — зачу се попов глас.

— Добро! — додаде Ненад — хајте за мном полагаано!

А ви војници, узмите их за руке, па их полагаано водите за мном.

Затим пође Ненад. Остали су ишли за њим.

— Ох! лагано брате! Убих се у голијен, узвикну један тавничар.

— Не бој се, брате! То су врата, што смо их озгор обалили — додаде војник, који га вођаше, благијем гласом; и пођоше напријед.

— Полакоте сад уза скале! Не убите се који — додаде Ненад, припајући се уза скале.

Пошто прођоше средња врата угледаше зрак свјетлости, који им помога, те изиђоше из подземног гроба живих.

Ненад, изашав пред ходник, окрену се опет па поче са свјетлости гледати у мрачну капију подземне палате. У томе навалише на својим клецајућим ногама подземне авети, живе слике мртвијех људи!...

Крупни костури, обложени црном мртвачком кожом. Дугачки замршени перчини и браде до земље доватаху. Потавњеле очи утекле дубоко у главу. Дугачки брци испод орловских носова измијешали се с брадом и перчином. Сви бијаху једнаки! Сви бијаху по брадама попови! Сви бијаху по облику мртваци!

Јадна слико српскијех јунака!...

Пошто сви изађоше, запитаће их Ненад благијем ријечима:

— Моји јунаци! Јесте ли гладни? —

— Не ми — фала Богу, но сити! Сасвијем сити одговори један бијелих власи, које се око њега лепршаху; и којега — по свој прилици — и у тавници старјешинство признаваху.

— Колико има, од када нијесте јели? — запита Ненад окренувши се на њихова, по прилици, старешину.

— Данас је пети дан. Ноћас је био рок, да нам храну дају, па сте их — хвала Богу — ви замијенили. Вазда су нам пете ноћи накву несрећу доносили, којом смо живот водили. —

— Ајте јадни патенци у наш стан, да мало животну снагу повратите, па ћемо се онда о свему разговарати. Видим, да нијесте у стању сад. —

— Ви, војници, узмите сваки по једнога испод руке! — Пођоше низ нечисте турске сокаке, из којих се још пушаше турска крв са српском помијешана. По крви се налазаше турских обријаних глава без антерли — трупова. Тако исто трупова без обријаних глава. Оружја се не налазаше ни других глава осим обријаних. Не налазаше се ни других трупова осим с копоранима или антеријама, јер су Срби понијели своје мртве и оружје с турака...

Још се дизаше по гдје који прамак дима из турских чардака, кад Срби провођаху подземне авети! Своју драгоценост давно изгубљењу! Своју милу браћу, — Српске јунаке! осветнике и браниоце српске слободе!

* * *

Бијаше око подне, кад доведоше у стан ове подземне авети. Војска, видећи пред њима официра Ненада, почела се раступљивати и тако им пут градити до мјеста, гдје бијаше војвода М. Војска изненађена овијем неочекиваним гостима, само их је мирно посматрала, те је у памети својој о њима загонетку решавала.... Она (војска) се раступила тако, да је војвода и сви око њега сједећи, могао видјети поиздалека Ненада с тавничарима, који су клецали за њим на својијем несигурним ногама. Кад се већ бијаху приближили, на једно 20. корака, узвикнуће војвода:

— Окле ти нови гости?! Или су то попови или оце?!

— Били попови, били оце; сви су се молили Богу за здравље твоје и твоје војске. — Ми смо срби — јадни тавничари — одгори стари сиједоња у мјесто Ненада примичући се ближе.

Ненад и тавничари, пошто још неколика корака крочише сједоше на учињена им мјеста, те се измијешаше мртви са живијема. У дну тога шаренога кола сјеђаше робиња, замотана у турској фереци, те јој се само виђаху црне очи, које особиту сјајност одаваху. Војска само жубораше, те се дизаше она потмула јака измијешана са јеком рањеника, који бијаху у близини смјештени.

Пошто тавничари посједаше, рећи ће им војвода:

— Ја знам, да сте ви потребни сваке помоћи, коју ћемо ви и учинити. Сад оћу прво, да ми кажете: Ко сте и окле сте? Колико има да сте у тавници?

— Ми смо у тавници има већ пуних седам година. Ми смо готово сви из села М. Ја сам — ако ти је познат — командир Крцалија — одговори сиједоња.

— Ти мој отац?! узвикну Ненад и паде му око врата.

— Ти мој брат?! Ти мој отац?! узвикну она женска што сјеђаше у дну кола слабим гласом. Вереца, којом се бијаше огрнула залепрша се између шарене скупштине. Загрли двоје загрљено — брата и оца!.. Само се чујаше јецање!.. Остали тај призор посматраху.

Корјенићи, 1899 год,

Српске народне пјесме — као скитачице

— Приказано скупљачима нар. умотворина —

од **Вељка Радојевића**

(Свршетак)

VI. У Вуковој I. књизи (стр. 2) има пјесма *свашовска* из Барање, те се пјева, као што Вук вели, на просидби, а иста није ништа друго, него пјесма *играчка*, која се претопила у *свашовску*, добивши на свршетку четири злочеста стиха пјесме сватовске. Њену ћемо варијанту наћи и у Николићевој збирци „Срп. нар. пјес. из Срема“ (14.) и у Врчевићевој „Срп. нар. игре“ (књига прва, 29.), у објема као пјесму *играчку*; а и ја имам њихну варијанту, као такову, која још није нигдје печатана и којом се и дан дањи у највећој мјери наш народ забавља. За бољи доказ, да је поменута Вукова пјесма — *играчка*, донијећу њу и поменуте њене варијанте, међу којима нема у главnome никакве разлике при игрању (радњи).

а) Вукова:

Ој ти коло велико. —
Што нас зовеш малено? —
Имате ли дјевојак?
Има, коло велико!
Дајте нама до двије. —
Не дамо вам ни једне,
А камо ли до двије. —
А ми ћемо и силом. —
Сила бога не моли. —
Сјевер гору обломи. —
А за рашта обломи? —
Зарад' ваших дјевојак. —
А ви два свата, два уводника,
Отвор'те врата.
Отворена су јоште с вечера
И пометена.

б) Николићева:

Ој ти коло велико!
Чујем, коло малено!
Имате ли дјевојак?
Има, коло малено
Дајте нама до једне!
Ми не дамо ни једне!
А ми ћемо украсти!
За крађу ће вјешати!

А ми ћемо на силу!
 Сила бога не моли,
 Већ дјевојку за руку.
 Та нам није ваљала — и т. д.

Има од ње још осам стихова и под њом опис играња.

в) Врчевићева:

Они: Кроза лишће зелено.
 Оне: Зовете ли овамо?
 — А да камо но тамо?
 — Што зовете овамо?
 — Имате ли ђевојак?
 — Имамо доста до воље.
 — Хоћете ли нам дат' једне?
 — Не дамо вам ни једне.
 — Ми ћемо богме и силом
 — Бог мили силу саломи,
 — Кад сила Бога не моли.

Испод ње слиједи опис играња (радње).

г) Моја:

Једна страна: Ој стамене стамене?
 Друга страна: Шта зовете овамо?
 — Имате ли ђевојак?
 — Ми имамо до воље.
 — Дајте нама до једне.
 — Ми не дамо ни једне
 — А ми ћемо и силом!
 — Ал бог силе не хоће!
 — А ми ћемо вићети!...

Благо нама, добра доведосмо!
 — Благо нама, зла се опростисмо!
 — Наша снаха рано уранила!
 — Толико ви икад уранила!
 — Двор помела, воде донијела!
 — Толико ви икад донијела:
 То је наша пепељуга била!

У Врчевићевој, у опису играња, стоји, да момци јурише на дјевојке при пјевању најпотоњег стиха, док код моје не бива тада, него при пријетњи „А ми ћемо вићети“ и онда иста страна настави хвалу: „Благо нама, добра доведосмо!“ на што друга одговара: „Благо нама, зла се опростисмо!“ и ост. А то је с тога, што је Врчевићева окрњена, т. ј. у пола мања од моје. Тако се игра и Николићева, само што тамо играју само дјевојке и ухвате се у коло, мјесто код мене и код Врчевића *момци* и дјевојке, који се поставе у два фронта *vis-a-vis*. Но то је све мала разлика; главна је ствар, што је Вукова пјесма: пјесма *играчка*, никако *сватовска*. И ако се ова пјесма у Барањи или гдје било пјева на просидби, свакако добро би било, да когод пропита за њу опширније по народу, неће ли и још који стих од ње наћи, те јој га је окрњио зуб времена, а мјесто којих је добила четир стиха некакве пјесме сватовске, за која вели Вук под пјес-

мом: „Ова су посљедња три стиха врло злочеста, али их за сад нијесам могао боље наћи.“ А ја бих то овако исправно; „Ова су посљедња четири стиха врло злочеста..., пошто нијесу не само од исте пјесме, него ни од сродне јој.“

VII. У Давидовића пак, међу пјесмама *женским* налази се иста ова пјесма окрњена. Ево је од ријечи до ријечи:

Имате ли ђевојак' ?
Имамо их до воље,
Дајте нама до једне.
Не дамо Вам ни једне.
Даћете нам бар једну.
Сила Бога не моли,
Већ на плоте нагони (103.)

VIII. У истој првој књизи Вуковој, на страни 393., међу пјесмама *женским*, под натписом „Сила Бога не моли,“ налази се сљедећи одломак исте ове пјесме. Ево га:

Имам коло и коло и коло. —
Дајте нама до једно до једно. —
Ми не дамо ни једно ни једно. —
А ми ћемо на силу на силу. —
Сила Бога не моли не моли. —
Вјетар гору обломи обломи. —
Крижна врата отварај отварај. —
Отворена је вечера вечера. —

Под њом вели Вук у примједби: „Ова је пјесма много налик на ону од почетка по броју *другу* 1), и може бити да је или ова од оне, или она из ове постала, а ни једна још (особито на крају) да није, као што би ваљало и као што је у почетку било.“ Вук се доста приближује истини; а ми бисмо могли поуздано рећи, да је ова од оне постала; какав јој је пак био свршетак, то бисмо могли нагађати, пошто имамо Николићеву, која јој је најсроднија. За нас је доста, кад знамо, да то нити су пјесме *свашовск*, нити *женске*, него — *играчке*, које може да ће кроз коју годину доћи ^еи у поскочице! Тако то иде код нас — напредује се! — И у „Просвјети“ од год. 1894. (262.) налази се варијанта моје „Ој стамене...“ и видимо је као пјесму играчку, па што јој скупљач описује начин играња, и ако је ушла у рубрику „женске... пјесме.“

IX. У Вуковој I. књ., на страни 518. има пјесма *женска*, под натписом „Све поједе једно друго,“ а иста је пјесма-*играчка*, коју налазимо и у књизи Врчевићевеј „Срп. нар. игре...“ Вук је своју забиљежио у Дубровнику, док Врчевић у Требињу, окле је најлакше могла да дође у Дубровник, гдје се помијешала међу пјесме *женске*. Још ваља да споменем, да свака китица у Вука почиње: „Ја посијаж бјелицу шеницу“ и ост., па тек онда долази на ред: „Наврани се“ н. пр. *лија, медо, вијо* или шта је на реду, што у Врчевића, осим прве китице, нигдје нема, него почињу: „Наврани се,“ а то никако не ваља, јер тиме је пјесма окрњена. Пошто Вукову, дакле, прихватимо за оно што и јест, за пјесму играчку, Врчевићева нам је сувишна и кад би била на своме мјесту.

1) То је она, о којој смо већ говорили под бр. V.

Х. У истој Вуковој књизи, на страни 521. има *женска* пјесма (исто од Дубровника), под натписом „Куповање од најмањег до највећег,“ а подијељена је на китице као и све остале пјесме играчке. И она је пјесма *играчка*, никако *женска*, и ако је нема у Врчевића. То сам нагласио и у „Босанској Вили“ од г. 1893; али да се увјере поштовани читаоци, да је тако, навешћу најпрву и најпотоњу китицу ове пјесме, по чему ће лако схватити цјелину и погодити начин играња (радње). — Ево их:

I.

Рано пођох на пазар,
Купих пиле за динар;
Ој ти пиле питето!

XI.

Рано пођох на пазар,
Купих вола за динар;
Ој ти, воле, кућо моја!
А ти, краво, музо моја!
А ти, коњу, трко моја!
А ти, вепре, рано моја!
А ти, овцо, стримо моја!
А ти, гуско, шевељајко!
А ти, патко, шиго-миго!
А ти, пјетле, рано дођи,
Тер ми хој, тер ми пој;
А ти, коке, кокорајко!
А ти, пиле, питето!

Ако опстоји још која Врчевићева књига игара осим ове двије, што их ја имам,²⁾ не сумњам да ће у њима бити ова пјесма, која је, као и све остале, од Требиња, а у Дубровнику дошљацина, *сдје је* Вук, затекавши је у пјесме *женске* и убиљежио.

XI. У Вуковој књ. „Срп. нар. пјес. (женске) из Херцеговине,“ на стр. 285., у одјељењу *Кајде*, налази се пјесма под натписом: „Једна госпођа мало вечерала,“ док и то је — пјесма *играчка* прво, па тек онда и *кајда* и *поскочица* и све што се хоће, и налази се, с мајушном разликом, у Врчевићевој књизи игара, под натписом: „Опет то, мало друкчије,“ којој претходи пјесма под натписом: „Вечера синоћ моме доведене“³⁾. Вук није хтио печатати ту своју пјесму у цјелини, него само најзадњу китицу, а у примједби описује: како треба да гласе остале китице. Та мајушна разлика, коју споменух, између Вукове и Врчевићеве, састоји се у набрајању неких рааличитих животиња и у неједнаком реду набрајања. На пр. у Вука се ређају ове животиње и овако редом: „Десет дева с девчићима, — Једну тицу препелицу, — Девет крвава..., Осам коза..., Седам овац'..., Шест интуша..., Пет гусака..., Четири патке., Три грлице..., Два голу ба...;“ а у Врчевића: „Једну тицу препелицу, — Двије тице грличице, — Три голуба..., Четир коке..., Пет патака..., Шест гусака..., Седам овац'...,

2) „Срп. нар. игре... На свијет издало Срп. учено Друштво...“ и „Срп. нар. игре... књ. II. у Дубровнику 1889...“

3) Слична тој Вуковој налази се и у његовој I. књ. на стр. 539., о којој је већ било говора у 1893 год. „Јавора,“ на стр. 221.

Осам коза..., Девет крава..., Десет крамад'...“ као што је много боље и дошљедније почињање са *прешелицама*, него ли са *девама*.

XII. У истој Вуковој књ. пјесама „из Херцеговине“ и у истој рубрици има пјесма под натписом: „Кад бих дуго поживјела,“ а иста је опет варијанта поменутих пјесме у Вуковој I. књ. под натписом: „Куповање од најмањег до највећег.“ Варијација се састоји у томе, што овој прва китица гласи:

Кад бих год'ну поживјела,
 Ја бих коку подранила:
 А ти, коке, јаја носи,
 А ти, јаје, пиле слези,
 Пилићи војводићи!

Друга почиње: „Да бих другу поживјела,“ трећа: „Да бих трећу...,“ осталих пет: „А да бих још поживјела,“ а најпосљедња: „А још да бих жива била,

Ја бих вола подранила:
 О ти, волу, рано моја!
 А ти, краво, музо моја!

За тим у загради вели Вук: „и т. д. до *пилићи војводићи*,“ јер тијем је хтио да заштеди извјестан простор књиге, што би та по толико пута цитирана китица заузела. У овдје испуштаним китицама ове пјесме додавају се имена ових животиња и овако редом: *пашка, гуса, маца, вук, овца, коза и крава*.

И ово је, дакле, пјесма *играчка*, као што се види по форми и по садржају.

XIII. За овом опет слиједи пјесма под натписом „Што у Бога молих, то и добих,“ која се опет налази у Врчевића као пјесма *играчка*, под натписом „Брзоловца.“ Но добро је Вук урадио, што је није печатао цијелу, него само најзадњу китицу, коју попраћа с примједбом: Ова се пјесма почиње, како је неки човјек посијао боб више куће на долац, па се навршила тица брзоловац“ и т. д. Иста пјесма налази се и у „Новој Зети,“ од г. 1890., под натписом „Жито и боб,“ и то под именом пјесме *женске*. Ми ћемо дакле манути и прву *кајду* и другу *женску*, пошто је она — пјесма *играчка* и пошто је имамо у Врчевића.

XIV. За овом у истој књизи и рубрици, слиједи пјесма под натписом „Поједе једно друго,“ док налази са иста и са истијем натписом у Врчевићевој књизи игара.

Као што се види, ово су све пјесме *играчке*, и ако их је Вук кретио за *кајде*. Чудим се, да Вук није могао то докучити, по што је и сам, одмах иза ових пјесама уврстио једну, коју и сам признава за *играчку* и описује јој начин играња, премда нам је и њу пружио Врчевић као *играчку*.

XV. У Давидовића, на стр. 82., налази се пјесма *женска* под натписом „Овако се бибер сије,“ а иста није ништа друго, него пјесма *играчка* која се налази и у Врчевићевој књизи игара с малом разликом. Разлика је у томе, што Давидовићева вели за бибер овако: „Овако се... сије,... зуби, брду расте, ... цуре... жању, ... меље, ... момци... једу;... и дјевојчине,“ а у Врчевића: „... сије, .. копа, .. жање, .. меље.. и сипље.“

XVI. У Врчевићевој II. књ. игара налази се описана игра „цвијетова,“ у коју улази и пјесма од 10 китица. Прва је китица од два стиха, јер се помиње само један цвијет поред припјева (пој, Ајко, душо моја пој), друга од три, трећа од четири, и тако свака расте једним стихом више, по што се свакој додава по један нов цвијет. Донијећу овдје најпосљедњу китицу од те пјесме, у којој су оличене све приједходне, а поред ње донијећу њену варијатну, која се налази у Вуковој књизи као рефрен једне пјесме *женске* што ће посвједочити да је постала једна од друге. Ево те десете китице:

Убра Ајка одољена,
Пуну киту умиљена
И руковет каранфила,
И невена окатога,
И тратора гранатога,
И ружице румените,
И вијојле писмените,
И сумбула висога,
Љубидрага кривоврата
Милодуха духовита.
Пој, Ајко, душо моја, пој!

А сад ево Вуковог припјева:

(Ђевојке су ружу брале)
Од одољено,
Од умиљено,
Од струк босиља,
Од невесиња,
Од калопера,
Од тратора гранатога,
Од невена окатога,
Од ружице румените,
Од вијојле племените;
Пој Ајко, душо моја, пој! (I. 249.)

Питање је сада: или је *играчка* постала по овом рефрену, или је рефрен постао по пјесми *играчкој*? Ја бих прије рекао, да је рефрен створен по пјесми *играчкој*. То закључујем и отуда, што га наш народ умеће у било којој пјесми *змерца*. И ја сам га убиљежио једаред, с малом разликом, у познатој пјесми „Град градила бјела вила,“ која се налази у I. књ. Вуковој без рефрена. Пјесму сам, дакле, испустио, а њега убиљежио, с намјером, да докажем, да је погрјешно у Вука оно „Од одољено, одумиљено,“ јер се имало написати: Од одољено, Од умиљено.“ Што више, налазимо и у Рјечнику: „ододољено“ и одумиљено,“ а тумачи се овако: ... „у припјеву; ђевојке су ружу брале, Од одољено, одумиљено!“ Да докажем. Као што рекох, и ја сам тај припјев убиљежио при самом пјевању горје назначене пјесме. Било их је 5—6 пјевачица, а пјевале су двије и двије по реду; једне су изговарале „од одољена“, „од умиљена,“ док друге „од одољено“ и „од умиљено; а кад их ја упитах: шта значе те ријечи, и за што једне изговарају тако а друге онако, рекоше ми да су то траве,⁽¹⁾ а

а да оно **о** на крају ријечи љепше звучи. Доцније сам се увјерио, да се чешће у пјевању мјесто једног слова на крају стиха изговара друго. Н. п.:

Оцу га на skut мећаше,
А отац с' скута на траве.⁽²⁾

Него ја се удаљих од приједмета, али уједно и завршујем, у нади, да ће се ова моја расправица такнути срца надлежних фактора, којима треба да је највише стало до срп. нар. пјесама и њихова угледа у Српству и ван њега.

Херцег-Нови

(1) Погрјешно је, дакле, у Вуковом оно „Одумиљен“ (у Ц. Г.) некака трава,“ јер је то Вук написао на темељу горњег рефрена, не рачунајући да је ту приједлог и супетантив заједно.

(2) Види другу пјесму под бројем II. у овој расправи.

***

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Ратовање и његов значај по опште човјечански прогрес и цивилизацију

Написао професор **Јован Николић.**

„Јунаштво је цар зла свакојега,
„А и пиће најслађе душевно,
„Којијем се цјане покољења!...“

П. П. П. Њ.

Ловћенски цар појезије вели, да је јунаштво „цар зла!“ — Прудон каже: „Што је душа и крвна циркулација у тијелу за опстанак људскога организма, то су ратови и јунаштво за напредак општечовјечанског организма!“ — ¹⁾ Германски филозоф Хабес вели: „Што је киша за земљу, то су ратови за човјечанство!“ — ²⁾ Цар јунака говори: „Што би свијет — без јунака?“ — А да нема ратовања ко би знао ко су и гдје су јунаци? А најомиљенији и најбољи Син Божије Беноне, Наполеон I. вели: *La guerre! La guerre fait tout don le monete! Sans la guere tout le monete est mort!*“ — ³⁾ Тако у кратко карактеришу ратовање и јунаштво поједини учењаци и јунаци, али морална филозофија, која корјенито проучава све појаве у човјечанском друштву, не може да се потпуно сложи са дефиницијом ратовања и његовог значаја једнога, два или неколика њих, него иде цјелокупнијем током историје, проучава ратне догађаје, њихове узроке и пошљедице, па по пошљедицама ратнијех догађаја долази до општијех резултата и по њима рјешава питање: *Да ли су и у колико су ратови помагали или на пушту стајали опште човјечанском прогресу и цивилизацији?* —

* * *

Када би се запитало: да ли је болест у човјечијем организму потребна или не? — Обично бисмо добили одговор: Да не само, да је болијест потребна, него да је она зло — аномалија, а напротив, да је потпуно здравље једнога организма добронорма. Али ненормално стање човјечијега организма, које ми називамо људском болијешћу, није вазда случајно дјејство спољашњијех утицаја на човјека и његов организам, нити је свака болијест, као што се чини, злокобна по човјечије тијело, а узроци болести већијем дијелом леже у унутрашњим измјенама самога организма, а спољашњи су само *поводи*, који показују успјешни или неуспјешну борбу против силе разрушајућега дјејства самога организма. Зато неке болијести, као: кашаљ назоб и друге спољашње врло су корисне за човјечије здравље, само лијечење

1) Докторъ В. Соловевъ Нравсевенная философія С. II 1880. г. стр. 453.

2) *ibid.* страна 504.

2) Lasas Casos. Memoires de Napoleon I. I I. Paris 1849. pag. e 153. — Пат! Пат све чини на свијету и без њега је цео свијет мртав!...

таквих болести, по љекарском начелу, треба удесити према унутрашњем — аномалном стању организма, а не према спољашњим појавама, које се виђају на површини људскога тијела.

Приближно таквове стању находи се и питање о хроничној болијести општечовјечанског организма — међународној свађи, коју ми ратовима називамо. Узроци болијести човјечијега и општечовјечанског организма већином су унутрашњи, али, као што човјечији организам треба изнутра лијечити, напротив болијест и растројство општечовјечанског организма треба лијечити спољашњим љековима — међународњим ратовима. И заиста у току цијеле човјечанске историје, ратови су не само лијечили више пута трули општечовјечански организам, него су га свагда, по мјери оправданих узрока и ратном успјеху праведноратујуће стране, кријепили и својим посљедицама прогрес и цивилизацију човјечанства у свијема временима и вјекovima по свему свијету ширили.

* * *

Да би се ово научно-филозофско питање о ратовању правилније и јасније ријешило подијелићемо га на троје.

Прво, опште морално или теорично ратно питање, т. ј: да ли би требало да постоје ратови, а пошто већ постоје, да ли су они зло или добро по човјечанство и да ли су сагласни или противни општечовјечанском моралном принципу? Друго, историјско ратно питање, т. ј: пошто је пуна историја човјечанства ратова, какав су значај имали ратови и да ли су вукли за собом зле или добре посљедице по општечовјечански прогрес и цивилизацију, и треће лично-морално или практично ратно питање т. ј. како треба сваки члан човјечанскога друштва, да се односи лично као човјеково „ја“ према ратовима и да ли је човјек по дужности својој обвезан примати учашћа у ратовима или не?

I.

Што се тиче првога ратног питања: да л' је рат зло, а на против да л' је мир добро, то је давно примљено у цијеломе свијету свију вјекова, народâ и вјера. Сви, свагда и свуда говоре: „Зло рата, а благодат мира!“ А нико, никада и нигдје не каже: „Зло мира и благодат рата!“ — По свијема црквама моли се свијет Богу о временима мира и о избављењу од мача и брани-раша, којега срањују са огњем, помором, гладом, потопом, потресом и другим напастима и невољама човјечанства. Све вјере на првом погледу, у принципу осуђују ратовања. Најсветија, најчистија и најсавршенија религија свију вјекова и народâ — хришћанска, проповиједа љубав к непријатељима, а с непријатељима се и ратује, дакле, пошто се непријатељ почне љубити, он постаје пријатељем и с њим престаје ратовање и наступа мир. Најуначнија, исламска религија говори: „Борите се докле се утврди Ислам!“ — тада: нек се прекрати свађа, јер Бог мрзи оне, који се свађају!“ — 4)

И таквијем начином по општеморалном или теоричном принципу: мир је норма — добро, као што мора и треба да је, а рат је аномалија — зло, као што нити је нити мора бити. —

4) Коран гл. II.

Рат је дакле по првом принципу, зло; али је у свијету зло, као и добро двојако. Апсолуно и релативно-односно зло, а тако исто и апсолутно и релативно добро. Но пошто је овђе говор о рату, као о злу, то нема мјеста говору о добру.

Апсолутно је зло по принципу теолошко-моралне филозофије смртни гријех и вјечна душевна погибија; а релативно или односно зло јест оно, које је у сравнењу са другијема, не само мање од другога, него је још и такво, да се може добром назвати, као што је хирургијска операција при каквој болијести човјечијега организма, који би морао сав изгинути, да се операцијом извјесни болесни или заражени дио тијела не уклони. Лишити човјека ноге, руке, ока или му извадити бубрег, жуч или дио цигерике, то је зло очевидно, али пуштити, да од једнога од тијех болесних или зарежених дјелова угине цио човјечији организам, то је зло више од првога. Или приликом каквога пожара избацити дијете кроз прозор на улицу, то је зло и нечовјечно, али га оставити да изгори у ватри још је горе. Личавати жива човјека појединих дјелова његова тијела и бацати дјецу кроз прозоре на улицу поступци су сами по себи зли и ненормални; али у оваквијем приликама не само да су неумјесни и противни општем моралном принципу, него су оправдани и прилике и околности захтјевају, да се тако, а не иначе мора чинити. Све је то зло релативно или односно, без којег у приликама човјечанско друштво не може опстати ни напредовати. Па шта је ратовање друго, до то и исто неопходимо и потребно релативно зло у опште човјечанском организму? — Ко је зато на првом погледу, да се с некога огњишта, из неког мјеста, села, вароши или округа и државе покупе и изберу најугледније, најснажније, и најодабраније мушке главе, па да се изашљу на границу или преко границе, па да се некијема разбију мозгови и да њихова тијела остану на мјестима погибије, неки пак да се врате кућама осакаћени без руку, ногу или без очију и да скапљу као богаљи на угашеним огњиштима несрећнега оца и мајке, брата и сестре, ђетета и жене? Ко је за то да се оставља срећни и мирни кућевни рад и живот домаћи и на мјесто да родитељи оправљају своје синове на радове, на путове, на веселе састанке, на народње религиозне или фамилијарне светковине, па да се опет од туда весели и радосни враћају у њежним загрљајима оца, мајке, брата, сестре, жене и ђетета, — да на мјесто тога, велим, отправљају своје синове, да иду на бојне пољане да тамо гину и да нејач — старце, жене и ћецу у црно завију и без ранитеља и бранитеља оставе? Које није милије и пријатније слушати глас веселе народње пјесме, него ли: — „Лелек горки од мајака сирочади и невјеста њини млади!“ — Али кад наступе мучни дани, када у опасност дође дом и домаћа светиња, престо и домовина, олтар и вјера, лична слобода и имовина и сопствени живот и народњи понос и опстанак, — онда не само да је ратовање и ратно крвопролиће противно вјери и моралу, него тада: „Тирјанству стати ногом за врат и довест га познанију права, то је љуцка дужност најсветија!“ — Највећи учитељ морала свију вјекова и свију времена и нарђда, Христос, вели: „Да је највећа дужност и највеће људско пожртвовање: „Дати душу своју за свога и за своје!“ — јер вели даље: „Не дођох у свијет, да донесем мир човјечанству, него рат!“ — Завадићу народе с народима, свога са својијем и брата с' братом!“ — Тако је и било, јер од дана када Бого-човјек изрече Божанствену девизу људске једнакости: „Нема робова! Сви смо пред Богом једнаки и сви смо по бла-

годати синови Оца мога небеснога!“ — Од када се потресе земља и помрачи сунце на Голготи и од када Бого-човјек, предајући душу Оцу своме, изусти посљедње ријечи: „Или! Или! Лима Савахтани!“ — од тада, велим, па све до данас провреше потоци људске крви и падоше милијони милијона људских жртава за начело христијанскога морала па ти крвави потоци нијесу још пресушили, него једнако трају и људске жртве за вјеру падају. Зато Спаситељ свијета и назва цркву своју: „Церковь Воинствующая!“ —

Христос, као Бого-човјек, могао је да наједанпут Његова Црква и вјера господствујућом постане и да се његова наука у брзо распростре и и утврди, него је он, као Бог и као човјек, секундирајући људској природи, показао човјечанству у будућа времена, да ништа на свијету нема доброга и узвишенога без муке и пожртвовања и да је најскупље и најдрагоцјеније оно људско течење, које се људском крвљу задобије! —

(Н а с т а в и ћ е с е.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

М е р к у р

Написао Душан Н. Тодоровић.

Имали смо прилике да се упознамо са мишљењем проф. астрономије на Императорском Петроградском Универзитету и Пресједника Руског Астрономског друштва, Г-на Сергија Павловича фон Гласенапа, о идеји: „насељење небесних свјетила“; и сад нека нам та иста мисао буде предмет разговора. Послије општег погледа поменутог професора на ту идеју, сад ћемо проговорити неколико ријечи о томе, како се она да примијенити посебно на планету Меркур.

Сваком ће бити јасно, да ћемо на ово питање најлакше одговорити, и да ће наш одговор бити најближи к истини, ако прво разгледамо космографске и физичке прилике, у којима се та планета налази — па према томе удесимо и одговор. Овом приликом ћемо изнијети мишљење француског астронома Баида Фламариона, који је, као што нам се чини, много већи поборник за идеју о насељености небесних свјетлила но професор С. П. фон Глазенап; али за то нам неће ни бити на одмет, ако чујемо и његово мишљење, па да према њему добијемо јаснијег појма и убуђења ближих к истини о тако узвишеном питању.

„У центру наше планетске системе блијешти у своме сјају цар свјетлости — Сунце. Поћимо од сунца у бесконачност с том намјером, да се упознамо и посјетимо сваку планету, ма колика она била; наша ћемо познанства почети са Меркуром, најмањом и к Сунцу најближом планетом. Да бисмо добили појма о односним величинама и растојањима разних планета наше планетске системе, начинимо једну малу скицу огромне државе, којом господари велики, лучезарни Император-Сунце. Изберимо за тај цртеж равно и доста пространо мјесто — н. пр. неку велику, лијепу ливаду.

Ставимо на сред ливаде куглу или лопту, која ће имати 65 сантиметара у пресеку (пречнику) — та лопта нека нам представља Сунце.

Опишимо око тога центра круг, који ће имати 40 метара у пресеку; узмимо просо, и ставимо једно зрно на тај круг — то ће нам представљати Меркур.

На круг, који има 70 метара у пресеку метнимо зрно ситна пасуља — то нека нам буде Венера.

Круг од 100 метара у пресеку са крупнијим зрном пасуља биће нам, рецимо, Земља и њена путања око Сунца.

Продужујући са цртањем и даље, опишимо круг од 160 метара у пресеку, и метнимо на њега зрно паприке — то нека нам буде планета Марс.

На кругу од 520 метара у пресеку ставимо поморанцу — нека нам то, рецимо, представља Јупитер и његову путању око Сунца. Но између

последња два круга — Марсова и Јупитерова, укрштају се неколико стотина кругова, по којима се крећу зрнашца пијеска — то би нам били планетићи (планетоиди).

Сатурна ћемо представити лоптом са билијара, која се налази на кругу од 1000 метара у пресеку.

Крупна вишња на кругу од 1960 мет. у пресеку биће нам, рецимо, Уран; и најзад средњом крушком на кругу од 3000 метара у пресеку представимо Нептун.

Ако бисмо у томе размјеру хтјели представити даљину најближе звијезде т. ј. сунца неке друге — а не наше планетске системе, то бисмо морали узети лопту, која има најмање пола метра у пресеку, и метнути је на растојање од 22,646.000 метара од центра.

Брзина којом би се морала кретати ова наша вјештачка планетска система, па да нам да слику правог планетског кретања, била би ова:

	би свршио свој пут за	0 часова	1 минут	28 секунда.
Меркур	"	"	"	"
Венера	"	"	"	"
Земља	"	"	"	"
Марс	"	"	"	"
Планетићи	"	"	"	"
Јупитер	"	"	"	"
Сатурн	"	"	"	"
Уран	"	"	"	"
Нептун	"	"	"	"

Ето нам дакле мале скице, која нам даје доста тачног појма о односима планета и њихових растојања у нашој планетској системи.

Размотривши растојање, у коме се налази Меркур од Сунца, видјећемо, да становницима његовим Сунце изгледа готово 7 пута веће, но што се оно нама показује; отуда на неку извјесну површину Меркура пада од Сунца седам пута силнија свјетлост и топлота него на исту толику површину наше Земље.

Многи веле, да због тако силне топлоте и свјетлости органских жидота не може бити на Меркуру, јер би се по њиховом мишљењу све морало спржити и згорети; то би истина било, кад би на Меркуру била таква органска тијела и бића, каква се на нашој Земљи налазе; ну становнике Меркура не треба прилагођивати земаљским условима животним, већ условима животним меркуровским; ваља замислити, да становници Меркура ма какве организације били — могу према својој организацији најбоље баш на Меркуру живјети, и да би њихова организација била несавршена према животним условима других планета а за Меркур ни у колико; вјероватно је тада, ако би такви становници пали у односни мрак и хладноћу других удаљенијих планета, да би ту нашли смртне животне услове, — бар овако изгледа на први поглед,

Ми рекосмо да на неку површину Меркура пада 7 пута јача топлота и свјетлост но на толику исту површину Земље; па за то опет отуда још не следује, да ће и предмети на Меркуру бити 7 пута јаче освјетљени, и да ће становници његови морати осјетити толико пута јачу топлоту. Атмосфера Меркура свакако врло силно утиче на свјетлост и топлоту, која на њега са Сунца пада; и оно, што наша атмосфера чини у малом, атмосфера Меркура чини у много већим размјерама. Да би смо знали јачину и остале особине свјетлости и топлоте на некој планети, ваља нам знати састав

њене атмосфере, колико она (атмосфера) упија сунчану свјетлост и топлоту, даље њену прозачност, густону и друге особине; за тим нам ваља још знати састав саме планете (т. ј. онога, што се зове тле неке планете или њену земљу), њену унутрашњу топлоту (т. ј. да ли је она у своје центру зажарена, као што је н. пр. наша Земља, и у коликој мјери) и још других ствари, без којих у таквим случајевима ничега тачно оређеног не смијемо кезати. Овако размишљајући, можемо претпоставити, да становници Меркура свега два или три пута добивају јачу топлоту и свјетлост но ми.

Астрономима Меркура било би много лакше одредети растојање Сунца од њихове планете; можда су научењаци његови прије нас дознали (што је врло лако), да се њихова планета крећа по елипсастој путањи, у чојој се једној жижи налази Сунце, и тиме положили први основ истинске системе планетске.

Ну чим заговорисмо о астрономима Меркура, истиче се претходно питање: „Има ли на Меркуру астронома? Да ли су становници тога свијета тако разумни као што смо ми. (Ово није речено из хвалисања — у осталом чиме баш и да се похвалимо?!). Да ли се они могу занимати као ми наукама, вјештинама и упште свим тим, што спада у област вишег образовања?“ Све су то питања, на која би требало — по нашем мишљењу одговорити са „да;“ ствар дакле није у томе: да ли је Меркур створен за становиште.

Ако би смо и одбацили мисао о божанственом плану у природи, па придржавајући се принципа коначних узрока погледали на Меркур и Земљу са неке треће тачке у нашој планетској системи, одакле би нам се обије планете као свијетле тачке на небесном своду показивале; тада би нам изгледало (не знајући о Земљи ово, што сад знамо) да насељеност и Меркура и Земље можемо допустити готово са подједнаким довјеријем или недовјеријем.

Питање је дакле у томе, да ли физички услови, у којима се Меркур налази, не сметају умном развићу и способностима његових становника.

Научењаци, који веле, да због јаке свјетлости Меркурови становници морају бити слијепи, држе за њих, да су опет због других физичких узрока или са свим безразумна бића — или највише, да су им појмови врло скучени т. ј. да су слични становницима централне Африке или од ових још и нижи... разумије се, ако их има.

Други опет веле, да ће становници Меркура свакако бити умно од нас много способнији и бистрији, да ће бити искуснији и смишљенији и у свему осталом од нас, јер им је, веле, — извор ума и сваке силе — Сунце, много ближи.

На рачун тога питања наћи ћемо много противрјечија; једни су чак одређивали, чиме се становници Меркура баве, како живе и т. д. ну све су то само празна размишљања, јер за извеђење таквих закључака *немамо никаквих поузданих података.*

Па ипак ми знамо, како на Меркуру теку дани и ноћи, године и годишња времена — а све то има јаког уплива на услове становања на овој планети. Вријеме једног дана и ноћи, за које се наша земља обрне једном око своје осовине, на Меркуру је мало дуже — оно износи наших 24 часа, 5 минута и 28 секунда; ну година његова (вријеме, за које он обиђе Сунце) краћа је од наше, и годишња се времена много разликују од наших. Угао, који осовина, око које се Меркур окреће, гради са екли-

птиком (раван, у којој лежи његова пратња око Сунца) износи 75° а тај угао за нашу Земљу износи тек $23,5^\circ$ (мање по трећину); због овога и јесте велика разлика између годишњих времена на Меркуру, која трају само по 22 дана. Ова велика незгода за становнике Меркура много смета њиховој дуговјечности, а у исто доба не иде на руку ни наученачкој, ујердној преданости ка разним душевним радовима. Ну може бити да организација становника ове планете надокнађава им овај недостатак неким другим путем.

Било како му драго, тек ми можемо уобразити, да на Меркуру има и разумних бића, која се баве изучавањем природе, наукама и т. д. и да они слично становницима наше Земље (т. ј. нама) врше своју природом тачно одређену улогу на позорници њеној.

За 88 дана Сунце прође кроз све звјездане групе (совзвјездија) њихова зодијака; код њих су равнодневице као и најдужи дан и ноћ много карактернији но код нас.

Звјездано или небо ноћу изгледа као и наше односно расположења небесних светила на њему. Може бити, да су становницима Меркура непознате све планете почев од Марса па све до граница наше планетске системе; ово може бити с тога, што им је вид усљед јаке свјетлости свакако мање осјетљив но наш, тако да нијесу у стању осјетити јачину слабе свјетлости толико релативно удаљених планета.

На Венери и нашој Земљи они по свој прилици примјећују извјесне промјене — фазе ових планета, као што ми на Марсу видимо. За становнике Меркура Венера бљешти свјетлошћу шест пута јачом но, што је та, у којој се она пред нашим очима највише блиста; па ипак не можемо се сложити са Хигијенсом у томе, да та звијезда разломи ноћну помрчину на Меркуру, који, узгред нек је речено, нема ни једног пратиоца (т. ј. нема мјесеца, који би јој ноћу свијетлио као по некад нама).

Тако исто нећемо се задржавати ни на томе, каквим се инструментима служе становници Меркура при њиховим астрономским изучавањима; да ли употребљавају дрво или картон, цинг или бакар, флинт, стакло или бохемско стакло при грађењу својих телескопа.

Нећемо се такође забављати ни питањима многих теоричара односно палца на рукама становника Меркура, као ни о боји њихове косе, мишићној снази њихових руку и т. д. нити ћемо се по примјеру неких црквених отаца забављати испитивањем посљедица прво-битнога гријеха на овој значајној планети, признавши скромно да је одговор на така и слична питања — ствар врло тешка и тугаљива.

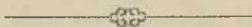
Ну по свој прилици, кад би астрономи Меркура, те жарке планете, која је са Сунцем заједно у центру свих планетских путања осмјелили се те исказали мисао о насељености и других планета, велимо, по свој прилици би тим произвели чуђење а можда и смијех код својих земљака философа, би им *са безброј разлога доказивали, да Земља никако не може бити насељена* због сурове хладноће и вјечне таме која по њиховом мишљењу царује на тако удаљеној планети.

Тако се од прилике изражава велики француски астроном Камило Фламарион о становницима Меркура и о идеји „насељеност небесних свјетила“, у овоме случају. Колико се може у то све вјеровати или не вјеровати, остављамо читаоцима да сами по своме убјеђењу расуде; ну ипак не можемо а да не напоменемо, да се још једном обазру на оних

неколико ријечи, које смо као мишљење проф. С. П. фон. Глазенапа о томе изнијели. Нама се чини да ће свакоме мишљење племенитог професора послужити као добар кариктериум у овим приликама.

Разлога дакле има и „за“ и „против“ они су готово подједнако снажни, а којима ће се кад дати већа важност, зависи од разних погледа појединаца на склоп васељене и њено уређење.

Радо ћемо о оваким и сличним стварима проговорити, ако нам се да прилика и други пут; тако исто са великим душевним задовољством читаћемо и сматраћемо сваку ријеч и расправљања ових узвишених питања — „будуће религије човјечанства“ — како то вели поменути ветеран астроном.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

О Абисинији.

Цртица Н. Граовскога.

Има већ десет година, како од времена на вријеме јевропски свијет говори о Абисинији, а има година да је тако рећи не испушта из уста, из штампе. У пошљедње доба само се о њој и збори, кад је свијетло оружје заточника за слободу у низу крвавих окршаја одбило силу насртача, те мислимо и ми рећи ријеч двије о земљи и народу у Абисинији.

Абисинија (од арапског Хабеш) зове се земљиште међу Црвенијем морем, обалама Бар-ел-Асрак (Плави Нил) и ријеком Ховашом међу 16 и 6° сјев. ширине и 36 и 43° ист. дужине од Гринвича. Цио ови велики простор је висораван, као што је и сва источна Африка између Црвеног мора, Нила и аденског залива. Простор Абисинији износи 444.184 квадратна километра. Од тога долази на абисинску висораван сјеверно од Абаја 178.336 кв. км.; на Шоа (у средини височине) 74.668 кв. км.; а на југ до вароши Кафе 191.184 кв. км. Височина од југа диже се поступно у непрегледном реду високих главица и брдина, које се опет к истоку, рекао би, спуштају у долине ријека, а те су долине уваљене често до 1200 метара, а њих опет раздваја гомила брежуљака, тако да се ређају брежуљци и долине, долине и брежуљци и цио предио добија изглед многобројних острва. Простор у дубодоллинама је без дрвета, травом богат и у просјеку стоји на висини од 2000 м. над морском површином. Височина почиње од сјевера са редом равнина: Хабадом, Менсом, Богосом и Бараком на висини од 1250 м. а свршује к југу као сопствено висораван Тигра код Адуе на висини 1960 м. и код свјештеног Аксума са 2100 м. над морем. Височина се од сјевера к југу пружа опет извишицама око језера Тсана (1755 м.) и равнинама Ласта и Симена на средњој висини од 2500 м. а за тијем још јужније висоравни Шоа и Гачам, а свршетак су височине око Кафе и Гиража са 2200 м. над морем. *)

Све ове висоравни испуњене су високим слојевима камена, који у недогледном реду чине читаве пирамиде или облик камених ступова што су познати под именом „Амба.“ И ове високе горе су добро наводњене и обилате биљем. Високим врховима особито је богата височина Симена, а међутијем су од главнијих Бахит, Селке, Аба-Јаред и највиши врх Абисиније Рас-Дашан на висини од 4.620 м. над морем.

Кроз ове брегове воде путови кланцем и богатом из Тигре пут Амаре од Селке и Саване на висини од 3.700 м., а од Адуе пут Гондара кроз тврди кланац Ламалмон на нешто мањој висини.

У средини висоравни, око Тсанског језера знаменит је високи врх Чок-планине и јужније Коло у Шоа.

*) F. Schrader, F. Prudent et Authoine „Geographie moderne physique et politique“.

Усљед оваког расположења, ми видимо, да је долазак у земљу најлакши са запада, а поглавито још — с тога, што се брдине к западу лако извишују, а ријеке, које теку западу чине дубодолине. Оваки изглед земље, без сумње је посљедица силне вулканске природе у терциарној периоди. Од вулканског гњева, Абисинија је данас слободна, јер има само један живи вулкан на обали Црвенога мора под именом Едд. Од сјевера — сјеверо-запада, а такође од југо-запада до 15° сјев. ширине простире се широки предни Квола (врућа земља), који је безљудан; а у накнаду за то напуњен слоновима, грабљивим сисарима и страшним отровним пузавцима — становницима дјевствених прашума. Друкча је природа к сјеверу и сјевероистоку. Ту се пружају недогледне једнолике, пусте, безводне степе Адала, а још сјеверније ниче из пијеска и камена Самара, која се постепено тако уздиже, да на главном путу од Масаве к унутрашњости, већ код села Халаји, 70 км. од морске обале достиже висину од 2600 м. више морске површине. Изузевши крајњи југо-исток, у близини Индијског океана, сва остала Абисинија по свом положају припада водоваљи Нила. Воде су у Абисинији махом побочнице Нила, којег те ријеке достижу тек у средини Нубије и Судана. Сопствено воде Абисиније су Бар-ел Асрак, Атабра са неброја побочних ријека и језеро Тако. У сјеверној Абисинији је знаменита велика ријека Мареп, која истиче у висоравну Хамасу, па у виду лука оптијече височину Сераву и пушта се у Мареп под именом Гаша. У близини извора, — Мареба, такође у Хамасу, истиче Мансеба. Од вода, које не припадају нилавој водној системи, на крајњем југо-истоку, на граници Гиража истиче ријека Хаваш, која својим широким и плодним обалама чини природну границу међу Шоа и другим земљама на југо-истоку.

На своје путу Хаваш топи земљу Адале, и утиче на оалзи у Абхебадско језеро. У кршевицама Гиража су извори р. р. Шебели и Веби-Гивени, које граниче сјеверно Сому па код Јуба или Вумбу утичу у Индијски океан. Ту у близини истиче и Гибе-Омо, коју су дуго времена држали за један од рукава Веби-Гибени; Гибе-Омо утиче у језеро Басо-Нарок.

Од свих несланих вода у Абисинији најзнаменитије је Тсанско језеро на висини од 1755 м.; оно је 96 км. дугачко, 65 км. широко. Остала језера су мања и мање вриједности. Изузетак су на југо-истоку, у племену Аруси, друга језера, међу којима је простором знатно Дембељски Суај. У осталом сва Абисинија богата је многобројним рјечицама, потоцима и изворима чисте пијаће воде. Многобројне воде чине обале земље врло родним. Да споменемо још и многе вреле изворе, често са високом температуром. Ови су извори махом расположени групима, као што их има око Масаве, на обали мора и изван ивице Тсанског језера и у јужној Шоа. У посљедњој групи је знаменит — са многобројних посјетилаца извор Фин-фина, из кога извире вода до 79 с.

И ако Абисинија спада у тропске земље, опет јој је климат и умјерен и пријатан, благодарећи високом положају земље. У климатичком однопају разликујемо: 1) климатички појас око Кволе до 1800 м. над морем са умјереним климатом и богатом вегетацијом; 2) појас Војна-Дега на висини од 1800 м. до 2500 м. најплоднији дио земље и средиште културе. И најврући мјесец у овоме појасу у средњем не износи више од + 20 дневне тоpline; 3) је појас Дега са средњом дневном топлотом од 8°-10°, а на високим се врховима мрзне. Овај појас прелази висину од 2500 м. Вријеме киша траје у долинама од Априла до Септембра, на височинама од

Јулија до Октобра. У јужним предјелима Абисиније има два периода киша од Јулија до Септембра и Фебруар и Март. У Дегау у вријеме киша пада у горама снијег. Сњежна је линија у периоду киша 3500 м. а неколико више у високим горама Симена — линија је вјечног снијега¹⁾.

Нема ни једнога брдовитог предјела у свој Африци који би био толико богат биљем као што је Абисинија. Само трећи климатички појас (Дега) због своје висине сиромашан је шумом и травом, а спуштајући се јужније пут Енаре, Кафе и Гиража су предјели врло плодоносни. Око Кафе и данас расту неколике врсте дивље кафе, од које је и предео носи своје име; питома кафа обрађује се само на обалама Тсканског језера код Корате. Винова лоза успијева добро, а маслина расте читавим шумама; растиње је иначе, које на југу Јевропе и Сенегабије.

Животињски је свијет мноробројан и разнолик у Абисинији. На висоравнима пасу многобројни чопори говеди великих рогова, стада коза и оваца дугачке власи, чисте, бијеле, пасу слободно без власника и чобана. Најизврснији коњи и маске држе се на височини Ласте, и томе дијелу производње дају Абисинци собити труд и вољу. Камиле се држе само на земљишту бреговите Коале и Самаре. У долинама је на хиљаде слонова, носорога, речних коња, дивљих вепрова и осталих грабљивица, од којих се хијена из долина виђа и на височини. У предјелу Самаре и Кволе јатомице се налази лавова, шакала, леопарда дивљих мачака, лисица. Мајмунима је овдје домовина, из којих се нарочито истиче својом љепотом „кверецо“. Ријеке су напуњене крокодилима, великим змијама и осталим пузавцима. Тица има у великој множини, али оних истих, с којима се срећамо у Јевропи, а инсектима је ова земља сиромашна, и учени путници до сада не дају нам у овом погледу ништа карактерно и особито. Рударство у земљи још ни до данашњег дана не обрађује се николико, и ако се у њедрима абисинских бора крију помиле драгоцених минерала, нарочито злата, гвожђа, бакара, угља, сумпора и камене соли. Сб се нарочито у великим количинама налази у равници Талтала и околу Асалског језера.²⁾

У земану Абисинија је била јако насељена, али нешто због глади, нешто са трговине живим човјечијим месом, са унутрашњих размирица и колере, у недавно доба спао је број становништва на $3\frac{1}{2}$ —4 милиона. Прави Абисинац, корјен становништва је јако црномањаст, лијепе грађе и састава.

Језик је у Абисинији семитског поријекла, јер су куршитско-хамидска племена надвладала семитски досељеници, натурали им језик и постали господари земље и носиоци тамошње културе. Семитска нарјечија још до данас имају превагу у земљи, као што је амарско и етиопско нарјечије. Становници пак Агава, Агумеда и Ласте још и данас зборе старим куршитским језиком. Томе језику сличан је језик у Симену и по другим висоравнима Абисиније. Долине и унизине примиле су језик Гача, који су још од XVI стољећа почели долазити од југо запада из средње Африке и постепено освајали. Енареу, Дамот, Гоча, Шоа, Ангот и Амаргу; премда од Масаве до Суле зборе нарочитим језиком шоанским, који се тек у нечему разликује са језиком јужнијех становника.

Што би, по њеноме географском положају било природна, тога Абисинија нема, нема излаза на море — бар још за сада, те је то један од

1) Rumbauer: Fünf Jahre in Ostafrika — Paulitschke: Beiträge zur Ethnographie und Anthropologie der Somäl, Galla und Harari.

2) Paulitschke: Forschungsreise nach den Somäl-und Gallaländern Ostafriacas, (Lpz.)

главнијех узрока, да се и њено силовито богатство крије у земљиним њедрима, њени производи не виђају свјетских тржишта. Главне су радње: обдјела земље и сточарство, цијеђење уља и ткање ћилимова од вуне и костијети. И ове скромне своје производе Абисинац износи тек у земље око Нила, гдје му је главно свратиште Гондар.

Жив и окретан народ, Абисинци су били почели живљу измјену својих продуката и са јевропским насеобинама на Црвеном мору, нарочито преко Обока и Цејле. Најновији догађаји смели су их у томе.

У Абисинији господствујућа је вјера хришћанска, са неким особинама. У Харару, Самори и Адалу има много Мухамеданаца, у осталој земљи су Хришћани и то *православни*. Малене неједнакости абисинског православља, као крштење са два прста, обрезивање, и т. д. — позвани фактори не рачунају, да је отступ од установа св. православне Цркве, те смо дакле с њима у најближем црквеном сродству.³⁾

У почетку овога вијека у појединим окруима Абисиније, бијаше Ислам стекао мноштво присталица, особито на југу, но Негус Јован је у часу избавио земљу од туђе јој вјере, па прогнао Мухамеданце, а тиме је уједно истргао све главне огранке трговине из њихових руку и дао их Хришћанима.

Народ је у опште миран, даровит, радан и спреман за културу и напредак — да му дају други....

Историја Абисиније је велики неиспрљив ред зађевица и бојева у самој земљи међу појединим племенима и њиховим главарима. Тек у педесетим годинама овога стољећа нашао се абисински владар, који је узео на себе смјелу мисао, да поједина племена сједини у једну велику и моћну цјелину. Рас-Али је нешто дијепо, а нешто силом покори под своју власт поједине кнежиће и прогласи се царем Абисиније под именом Тодора па се и свечано крунише 7 фебруара 1855 године. Био је то човјек веома прегалачан и духовит. С првог корака увидио је оскудице у земљи, па се бринуо да развије радиност и трговину, добављајући из Јевропе људе вичне овиме пословима.

Старао се, да његова војска буде оружана добрим оружјем и да буде извјезбана те је стални кадар војске бројем прелазило преко 150.000 људи. То је земљу јако изнурило. Почео се дизати устанак за устанком, које је Тодор брзо угушио, али већ 1863, он није био фактични господар свију пређашњих провинција. Свијем силама се трудио, да задобије јевропске силе за савезнике против Мисира и кад му то није пошло за руком, он ухвати инглеског и француског посланика са њиховом пратњом и мисионирима и засужњи их у Магдалу. Инглеска дигне велику војску, с мора и са сува, продре кроз кланце на висоравањ, у реду бојева побије Абисинце и опколи Магдалу. Тодор пошље заробљенике у инглески логор, но Инглези јуришом отму град, а Тодор се прије, да не доживи срамоту, убије из самокреса. Тек су Инглези пошли из земље, три најјача владара Каса, Гобеце и Менелик — почеше се гложити о превласт.

Каса је нашао помоћи у Инглеза, надвлада и зароби Гобаце-а па се у Аксуму 1872 године прогласи за цара све Абисиније под именом Јована. Јован је имао, да се бори са великим тешкоћама због немира у земљи, али их је вјешто савлађивао и био омиљен у народу нарочито са заштите

3) Више о овоме: „Гласник православне епархије Далматинско-историјске,“ гдје је учени писац подробно расвијетлио ову радњу.

Хришћанства против Мухамеданаца. Има још један узрок са кога ће Јовану остати трајан спомен у његову народу, а то је са побједе, коју је одржао над Мисирцима у Маребу код Гундета 1875 године и код Гура 1876. Хедив мисирски послао је 30,000 војске на Хамасу, а другу преко Цеиле, да помаже Менелика против Јована, чиме је мислио ослабити обојицу и учинити се господарем земље он. Но јуначки и мудри Менелик нехтеде пристати уз Мисирце, шта више поможе Јовану, те ови до ноге поби Кедифову војску и оте јој све топове, тајин шаторје, џебану. Тек почетком 1879. закључи се мир, по коме Јован уступи Мисиру покрајину Керен, а Мисирци се обвезаше, да плаћају Јовану по 8000 долара годишње. Доцније и Менелик, краљ од Шоа, призна врховну власт Јованову над собом и јединство се опет успостави.

У години 1882. Италија се утврдила на западним обалама Црвенога Мора и до 84 раширила свој протекторат до полу-острва Бури. 8. фебруара 1885. заузеше Талијани Масаву под изговором да штите њихове подјанике, који су не сигурни на абисинском земљишту. Посље заузећа, Масава се брзо утврди на случај, да би се требало бранити од Јована, који није добровољно пристајао да излазна тачка Абисиније на мору — прелази у туђе руке.

Рас-Алула на височини Сахати-беј Доғали разбије талијанску војску, зароби много оружја и другог плијена. Јован је са великом војском ишао за предњим одјељењима Рас-Алуле кад га изненади глас, да су Махдисте изненада напали на његову земљу, те мораде одустати од похода на Масаву. У провинцији Калабату, код Метаме 24 и 25 феб. 1889, Јован је извојевао над Махдистама сјајну побједу, коју је платио својим животом, јер је погинуо борећи се као прост војник.

На мјесто Јованово дошао је Менелик, који се крунише за Негуса све Абисиније у прољеће 1890. обећавао да ће бранити земљу и вјеру.

Најновији догађаји говоре, да је Менелик испунио своју ријеч. Са свога јунаштва, благости према непријатељу, са своје истино хришћанске смирености — цар Абисиније задобило је симпатије свих народа, који љубе слободу. Менелик је пошао трагом свога предходника, само што је до сада срећнији, јер његова побједа над Талијанцима код Адуе долази у ред најсјајнијих, што их биљежи војена историја.

Обале библиског Црвенога Мора, посље кржаве Адуе црвенеде се орошене крвљу отимача туђе слободе, хијене и шакали развлаче њихова тијела али у нашем срцу не може бити жалости за тијем жртвама, које су биле намијењене за угњетаче православног народа. Нека буде тако сваком силнику и злотвору туђе слободе! Цвијеће, које никне из те крви доноси плодове мира и културе.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Примили смо ове књиге и листове:

Прославна споменица четиристогодишњице Ободске Штампарије. Издао прославни Одбор. Цетиње Државна Штампарија 1895 год.

Још у оно вријеме, кад о штампи у цијелом словенству, а врло мало и у Јевропи, не бијаше ни збора, мала ал' слободна Црна Гора, непрестано стојећи на мртвој стражи према турској, не заборави осврнути се и на проsvјетно поље, еда би и ту убрала славу, као и на бојном. Њен тадањи владар добави овај проналазак славног Гутемберга — „ствар више божанствену, него ли човјечанску,“ како га назва француски Краљ Луј XII, из Млетака и смјести га на Ободу. Прва књига, која је још и данас у животу, штампана у Ободској штампарији јест Октојих, год 1493 за вријеме Ђурђа Црнојевића, те од туда се може и закључити, да је он добавио Штампарију. Али, судећи по другим околностима као: старости слова, употребљених у Октојиху, Ђурђевој сеоби из Црне Горе, престолници и др. можемо слободно закључити да је штампарија и прије Октојиха радила, и можда друге, много важније ствари штампавала, али, на жалост, то је све изгубљено, а с њима и тачна година постанка штампарије.

1893 год. навршило се 400 год Октојиху, те се је, а да би се одало достојно признање ондашњем црногорском владару и осталим трудбеницима на штампарији, по жељи Ђаза Пјесника, конституисао нарочити прославни одбор, који је и приредио онако сјајну прославу, а као вјечита успомена њена остаће ова „Прославна Споменица.“

У књизи су споменути сви важнији моменти прославе: читање адреса, заједнички објед, многобројне здравице, пут на Обод, Подгорицу; пловидба по Језеру Скадарском и т. д. При крају књиге налазе се неколика нацрта грађевинских остатака двора Иван Бегова, која је израдио г. проф. М. Ковачевић.

Књига ће се ова, као што рече „Гл. Цр.“ све већијем уживањем читати, што се будемо више одмицали од оне велике свесрпске прославе.

„Из Мостара.“ Издање књижаре Д. М. Ђорића. Београд. Овако се назива низ приповиједака, које је написао наш омиљени Светозар и посветио их својим Мостарцима, одакле је припои храну у свом раду. У књизи је свега 9 прича, а све нам говоре о њежним изливима срца младости. На неким мјестима јунаци љубави ропски су покорни свом идеалу, те од обичног трговца наједанпут јавља нам се у пуној униформи, са свима атрибутима мајстор-ципелар. —

Све приче дишу чисто народним духом, обучене у савремене народне хаљине, те се види, да је писац скроз упознат с начином живота, наравима и обичајевима народа, о коме прича. Језик је прост, природан, те лако разумљив. Честитамо младом приповједачу на лијепом дару, и желимо му, да и даље продужи и истраје, чим ће знатно помоћи нашу прозајичку област. Препоручујемо ову књигу свакоме, ко је на реду за избор лијепе половине. Књига износи 83 странице, а стаје само 80 пара дин.

Капетанова кћерка. Приповиједка Александра С. Пушкина превео с руског и предговор написао Душан М. Радовић. Мостар, Штампарија В Радовића.

Млади Србин Мостарац, руски васпитаник, Г. Душан М. Радовић, учинио је лијепу услугу нашем читалачком свијету, пруживши прилику, да непознаваоци руског језика могу читати приповијетку гласитог руског приповиједача Пушкина. О важности саме књиге ми нећемо говорити; напоменућемо тек, да је автор у њој стајао на правом природном земљишту, те узимао грађу из реалног свијета: не измишљене, фиктивне и модне предмете, него жива лица са свима савременим особинама, које живљаху у народу. Читалац, читајући „Капетанову шћерку“ упознаће се с начином живота XVIII вијека. —

Г. Радовић и ако се није свестрано отресао од русизама лијепо је привио особине руског језика на наш укус, те је врло вјеран у свом пријеводу, што и препоручује највише ову књигу.

Важнији политички догађаји у свијету.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
OD 1-15 MARTA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆA

Опет демонстрације у Загребу. Ово дана, вратила су се четири ђака из Беловарске тамнице у Загреб, у којој су одстали 4 мјесеца ради јесенских демонстрација. На загребској станици дочекало их је доста народа, ће су им прављене овације. Кад је свјетина прошла испод зграде, у којој је „Српска Банка“, стала је да виче и звижди; полиција је одмах скочила да рашћера демонстранте, али је тек онда успјела, кад је на њих навалила голијем сабљама. Један полицај и два полицајска чиновника остали су рањена, 17 особа је позатварано, а не зна се колико је особа међу свјетином рањено.

Књаз Фердинанд на путу. Бугарски Књаз стигао је у Цариград, ће је дочекал најсрдачније. Он је дошао да зафали Султану на одличју и његовом признању као Књазу Бугарскога и гувернера источне Румелије. Овом пригодом Султан је ријешо да се унапријед Књаз бугарски има титулисати: „Краљевско Височанство.“ Из Цариграда иде Фердинанд у Петроград, на нарочити позив рускога цара, ће ће на руском двору провести ускрсне празнике.

Менелик одликован. По једној вијести из Петрограда, цар Никола одликовао је абисинског краља Менелика, орденом св. Ђорђа, за његове ратне заслуге.

Њемачки цар на путу. Њемачки цар Вилхелм стигао је ових дана из Берлина у Ђенову, одакле је одмах кренуо за Напуљ. У Напуљу остаће неколико дана, па ће онда у Млетке ће ће се састати са италијанским краљем Умбертом. Из Млетака ће натраг у Берлин преко Беча, ће ће остати као гост Ђесара Фрања, два дана.

Викторија и Ћесар Фрањо. За свог боравка на обалама француске Ривијере, Ћесар аустријски походио је у Ници инглеску Краљицу. Овом пригодном краљица Викторија наименовала је Ћесара Фрања почасним обрстом прве драгонске регименте.

Краљ Александар и Ристић. Од државног преврата (1 марта 1893) па до назад неколико дана, бивши регент српски Ристић, уклањао се је увијек од двора. Сад се Краљ Александар измирио са Ристићем, кога је 11 о. мј. примио у аудијенцију.

Један мали војени покушај у Петрограду. Ових дана, руски Велики Књаз Владимир, учинио је један мали војени покушај. 880 војника, 18 кола и 24 коња укрцато је у жељезничке вагоне за 23 минута. Овај је покушај учињен, да се види како би се брзо војска крцала у случају мобилизације.

Талијанци у Африци. Још увијек доносе новине извјештаје о боју код Адуе. Такове погибије мало је кад било, кад су сви топови остали у рукама непријатељским, а губитцима се још не зна прави број. Сад су у опасности сва изложенија утврђена а особито Касала, којој пријете дервиши. Дервиши су до сада три пута нападали на Касалу, али су сваки пут били одбијени. Баратијери сам признаје своју погрјешку. Од љуте невоље, како он каже, одлучио се је на битку, јер се надаље није могао одржати у заузетијем положајима. Војска му је била без довољне хране и изморена.

Преговори мира још се једнако воде, само је чудновато, да Менелик као побједитељ први је понудио мир. Овако је жица из Рима јавила. Али до сада је жица из Рима често лагала, те је врло вјероватније, да Италија нуди мир Абисинији, јер је њезина војска у Африци растројена. Оно што је остало, нема хране ни чебане. Требало би створити нову експедицију са новом двоструком војском и онда можда десеторостручним трошком, а што је још теже, да је у војсци талијанској завладала деморализација, јер војници воле бјежати ван Италије него ићи да свете падшу браћу у Африци. Сад се очекује како ће се свршити ови предговори мира. По вијестима из Рима, Италија би пристала само на часне услове по њу.

Инглези и Судан. Још се нијесу стишали духови о догађајима у Турској кад ево нове вијести стижу, да Инглеска спрема експедицију у Судан. Циљ ове експедиције био би, да Инглеска помогне Италији противу дервиша, који пријете Касали, и да стане на пут бехатости дервиша, који би могли постати опасни инглеским посједама у Мисиру. Са друге стране пак мисли се, да Инглеска спрема ову експедицију само да забашури питање о њезину изласку из Мисира. Инглеска влада хоће да предузме ову експедицију о трошковима резервне касе мисирских дугова, зашто јој се хоће одобрење осталијех велесила. Њемачка, Аустрија и Италија нијесу томе противне, али је најпрва француска влада подигла глас против тме, а уз њу су би река Русија и Турска, те тако би ова експедиција могла произвести нову помутњу у јевропскијем међународнијем одношајима.

У књижари Државне Штампарије на Цетињу могу се набавити ова пјесничка дјела Књаза Николе I-ога:

БАЛКАНСКА ЦАРИЦА	издање на финој хартији	ф. 1
”	”	” на простијој хартији
СКУПЉЕНЕ ПЈЕСМЕ	. . . . .	80 н.
ХАЈДАНА	. . . . .	70 н.
ПОТОЊИ АБЕНСЕРАЖ	. . . . .	70 н.
ПЈЕСНИК и ВИЛА	на финој хартији	. . . . . 70 н.
”	” на простијој хартији	. . . . . 50 н.
”	” издање латиницом	. . . . . 70 н.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

ОГЛЕДАЛО СРПСКО	. . . . . СРЊОЈЕВИЋ	1 ф. и 50 н.
ЈУНАЧКИ СПОМЕНИК	. . . . .	50 н.

ГРАХОВ-ЛАЗ, спјевао *Ст. Владислав Каћански*.
Друго проширено издање . . . . . 15 н.

ГРЛИЦА календар црногорски са пематизмом за
преступну годину 1896 . . . . . 30 н.

За уредно отпремање наручбина јамчи Управа Државне Штампарије. На десет порученијех књига шиље се једанаеста на дар.

Сада је изашло из штампе у трећему издању
чувено дјело:

ЈУНАЧБИ СПОМЕНИК

пјесме о најновијим турско-црногорским бојевима

СПЈЕВАНЕ

од
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
ВЕЛИКОТА ЕВОЗВОДЕ
CRNOJEVIĆ

МИРКА ПЕТРОВИЋА

Цијена **50** НОВЧ.

Наруџбине прима **Управа Државне Штампарије**
на **Цетињу** (CETTIGNE, Montenegro).